

ADİL CEZA YARGILAMASINDA ÇELİŞMELİ YARGILAMA VE SİLAHLARIN EŞİTLİĞİ İLKELERİ BAKIMINDAN MÜDAFİİN ÖNEMİ

*Die Bedeutung des Verteidigers für ein faires Strafverfahren im
Hinblick auf die Grundsätze des kontradiktorischen Verfahrens
und der Waffengleichheit*

Özge Ceren YAVUZ KILIÇ*

Öz

Adil yargılanma hakkı, suç isnadı altındaki kişiye ceza muhakemesinde tanınan önemli bir haktır. Taraf olduğumuz Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6'ncı maddesinde düzenlenen bu hak, ulusal hukukumuzda da Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 36'ncı maddesinde açıkça tanınmıştır. Adil yargılanma hakkı, alt unsur olarak çeşitli hak ve ilkeler içeren karma bir yapıya sahiptir. Alt unsurlarından çelişmeli yargılama ve silahların eşitliği ilkeleri önemli bir yere sahip olup yine adil yargılama hakkı kapsamındaki savunma ve müdafiden yararlanma haklarıyla yakından ilişkilidir. Çünkü adil bir ceza yargılaması için ceza muhakemesi sürecinde riayet edilmesi gereken ilkelerden olan çelişmeli yargılama ve silahların eşitliğinin gerçekleşmesinde, savunma ve müdafiden yararlanma hakları kritik bir konuma sahiptir. Öyle ki, anılan hak ve

* Arş. Gör, Necmettin Erbakan Üniversitesi, ocyavuz@erbakan.edu.tr, 0000-0002-0139-3999.

Makale Gönderim Tarihi/Received: 08.10.2024.

Makale Kabul Tarihi/Accepted: 11.12.2024.

Atıf/Citation: Yavuz Kılıç, Özge Ceren. "Adil Ceza Yargılamasında Çelişmeli Yargılama ve Silahların Eşitliği İlkeleri Bakımından Müdafii Önemi." *ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi* 6, no. 2 (2024): 2456-2507.

"Bu eser, Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License ile lisanslanmıştır. / This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License."

ilkeler birlikte adil yargılanma hakkının temelini oluşturmaktadır. Bu doğrultudaki önemlerine istinaden, çalışmada, ceza muhakemesinde adil bir yargılamanın gerçekleştirilmesinde çelişmeli yargılama ve silahların eşitliği ilkeleri bakımından müdafiiin önemi incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Müdafii, Adil Yargılama, Silahların Eşitliği, Çelişmeli Yargılama, Savunma Hakkı.

Zusammenfassung

Das Recht auf ein faires Verfahren ist ein wichtiges Recht, das einer Person, die einer Straftat beschuldigt wird, in einem Strafverfahren zuerkannt. Dieses Recht, das in Artikel 6 der Europäischen Menschenrechtskonvention, der wir beigetreten sind, geregelt ist, wird in unserem nationalen Recht in Artikel 36 der Verfassung der Türkischen Republik ausdrücklich anerkannt. Das Recht auf ein faires Verfahren hat eine gemischte Struktur, die verschiedene Rechte und Grundsätze als Unterelemente enthält. Unter seinen Unterelementen nehmen die Grundsätze des kontradiktorischen Verfahrens und der Waffengleichheit einen wichtigen Platz ein und stehen in engem Zusammenhang mit dem Recht auf Verteidigung und dem Recht auf Inanspruchnahme eines Verteidigers im Rahmen des Rechts auf ein faires Verfahren. Denn das Recht auf Verteidigung und das Recht auf Inanspruchnahme eines Verteidigers sind von wesentlicher Bedeutung für die Verwirklichung der Grundsätze des kontradiktorischen Verfahrens und der Waffengleichheit, die zu den Grundsätzen gehören, die im Strafverfahren im Hinblick auf ein faires Strafverfahren beachtet werden müssen. Die vorgenannten Rechte und Grundsätze bilden somit zusammen die Grundlage für das Recht auf ein faires Verfahren. Ausgehend von ihrer Bedeutung in dieser Hinsicht wird in dieser Studie die Bedeutung des Verteidigers im Hinblick auf die Grundsätze des kontradiktorischen Verfahrens und der Waffengleichheit für die Verwirklichung eines fairen Verfahrens in Strafverfahren dargestellt.

Schlüsselwörter: Verteidiger, Recht auf ein faires Verfahren, Waffengleichheit, kontradiktorisches Verfahren, Recht auf Verteidigung.

GİRİŞ

Her adil ceza yargılamasının temel bileşeni müdafidir.¹ Müdafinin önemi, adil yargılanma hakkı bağlamındaki bilhassa silahların eşitliği ilkesi ve bu doğrultuda da çelişme ilkesi bakımından kendini belirgin şekilde göstermektedir. Zira, çelişmeli yargılama ve silahların eşitliği ilkelerinin hayata geçirilmesi bakımından, yine adil yargılanma hakkı kapsamında değerlendirilmesi gereken savunma hakkı ve müdafiden yararlanma hakkı önem taşımakta, bu kapsamda da müdafinin önemli bir konumda bulunmaktadır. Ayrıca bu ilke ve haklar kendi içlerinde de birbirleriyle bağlantılıdır. Öncelikle, savunma hakkı ve müdafiden yararlanma hakkı birbiriyle alakalıdır; çünkü ceza muhakemesinde suç şüphesi altındaki kişinin savunma hakkını etkili bir şekilde kullanabilmesi bakımından müdafiden yararlanma hakkından istifade edebilmesi önem arz eder. Diğer yandan, çelişmeli yargılama ve silahların eşitliği ilkeleri de birbirleri ile yakından ilgilidir ve hatta birbirlerinin tamamlayıcısıdır²; bu gerekçeyle birbirlerinden ayrı düşünülmeleri ve incelenmeleri zordur. Örneğin, çelişmeli yargılama ilkesinin ihlal edilmesi hâlinde taraflar arasındaki denge de bozulacak³ ve dolayısıyla çoğu zaman silahların eşitliği ilkesi de ihlal edilmiş olacaktır.

Hakkaniyete uygun yargılamanın temel unsuru, taraflar arasında silahların eşitliğinin sağlanması ve yargılamanın çelişmeli olmasıdır.⁴ Silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkeleri adil yargılanma hakkında mündemiç olup birlikte adil

---

¹ Brian Valerius, "EMRK Art. 6 Recht auf ein faires Verfahren," in *BeckOK StPO mit RiStBV und MiStra*, Herausgegeben von Jürgen Graf (beck-online.beck.de: Verlag C. H. Beck), Rn. 43.

² Valerius, "EMRK Art. 6," Rn. 11; AYM, B. no. 2013/1386, 16.04.2015, §25, RG. 13.07.2015, S. 29415; AYM, B. no. 2013/1780, 20.03.2014, §25, RG. 10.05.2014, S. 28996; Yar. CGK, E. 2018/443, K. 2019/553, 17.9.2019. Ayrıca bkz. Cumhuriyet Şahin, "Anayasa Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Ceza Muhakemesinde Silahların Eşitliği ve Çelişmeli Yargılama İlkeleri," *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Durmuş Tezcan'a Armağan 21, Özel Sayı (2019): 3053 vd.; Nur Centel ve Hamide Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, (İstanbul: Beta Yayıncılık, 2016), 222.

³ AYM, B. no. 2013/1780, 20.03.2014, §25, RG. 10.05.2014, S. 28996.

⁴ *Rowe and Davis v. the United Kingdom* App. no. 28901/95 (ECHR, 16 February 2000) §60; AYM, B. no 2013/1386, 16.04.2015, §24, RG. 13.07.2015, S. 29415.

bir yargılamanın zeminini oluşturmaktadır.⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), çelişmeli yargılama ve silahların eşitliği ilkelerini Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)'nin 6'ncı maddesinde düzenlenmiş olan adil yargılanma hakkı kapsamına dahil ettiği gibi Anayasa Mahkemesi de benzer şekilde bu ilkelerin Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Anayasa)'nın adil yargılanma hakkının da yer aldığı 36'ncı maddesi kapsamında olduğunu değerlendirmektedir.⁶ Ayrıca Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay, hem hukuk hem ceza davalarında yargılamanın tüm aşamalarında çelişmeli yargılama ve silahların eşitliğinin teminata alınıp adil yargılanma hakkının korunmasını, hukuk devleti olmanın gereklerinden addetmektedir.⁷ Öyle ki, adil yargılanma bireyler için bir hak iken devlet için ise görev olarak kabul edilmektedir.⁸

Bu açıklamalardan sonra, müdafiiin ceza muhakemesindeki öneminin, adil yargılanmanın gerçekleştirilmesi bakımından özellikle çelişmeli yargılama ve silahların eşitliği ilkeleri perspektiflerinden daha somut bir hâl alması dolayısıyla, bu ilkelerin gerçekleşmesine hizmet ettikleri hedefler açısından da belirginleştiğini ifade etmek mümkündür. Bu gerekçelerle, bahsedilen perspektiflerden müdafiiin öneminin incelenmesi, ceza muhakemesinde müdafiiin bu yönde doğrudan ve ayrıca dolaylı olarak sağladığı faydaların daha derin analiz edilebilmesine olanak tanıyacaktır. Böylece, çalışmanın konusunu, ceza muhakemesinde adil bir yargılamanın gerçekleştirilmesinde çelişmeli yargılama ve silahların eşitliği ilkeleri bakımından müdafiiin öneminin incelenmesi oluşturmaktadır. Bu anlamda

---

⁵ Karş. Ulrich Karpenstein und Franz C. Mayer, *Konvention zum Schutz der Menschenrechte und Grundfreiheiten, Kommentar*, (München: Verlag C. H. Beck, 2022), Art. 6 Rn. 126; Valerius, "EMRK Art. 6," Rn. 9. Çelişmeli yargılama hakkının silahların eşitliğini içkin olduğu yönündeki görüş için bkz. Karpenstein und Mayer, *EMRK Kommentar*, Art. 6 Rn. 126.

⁶ Bkz. AYM, B. no. 2013/1386, 16.04.2015, §23, RG. 13.07.2015, S. 29415; AYM, B. no. 2012/13, 02.07.2013, §38; AYM, E. 2012/69 K. 2012/149, 01.10.2012, RG. 13.02.2013, S. 28558; Feldbrugge v. the Netherlands App. no. 8562/79 (ECHR, 29 May 1986) §44; Bönisch v. Austria App. no. 8658/79 (ECHR, 6 May 1985) §32; Nideröst-Huber v. Switzerland App. no. 18990/91 (ECHR, 18 February 1997) §23; Kress v. France App. no. 39594/98 (ECHR, 7 June 2001) §72; Rowe and Davis v. the United Kingdom App. no. 28901/95 (ECHR, 16 February 2000) §60.

⁷ AYM, B. no. 2013/7727, 04.02.2016, §52, RG. 18.03.2016, S. 29657; Yar. CGK, E. 2017/1049, K. 2020/115, 18.2.2020.

⁸ Yar. CGK, E. 2017/1049, K. 2020/115, 18.2.2020.

olmak üzere, çalışmada, öncelikle ceza muhakemesinde genel olarak adil yargılanma hakkına ve bu bakımdan müdafinin önemine ilişkin açıklamalarda bulunulmuş; daha sonra, özel olarak, sırasıyla çelişmeli yargılama ve silahların eşitliği ilkeleri bakımından genel açıklamalarda bulunularak müdafinin önemi bu ilkeler perspektifinden değerlendirilmiştir.

I. CEZA MUHAKEMESİNDE GENEL OLARAK ADİL YARGILANMA HAKKI BAKIMINDAN

A. Genel Olarak Adil Yargılanma Hakkı

Ceza muhakemesi hukukunda, genel olarak “*sanığa ve mağdura tanınan hakların tümü ve insan hakları ihlal edilmeden yapılan yargılama*” anlamına gelen⁹ adil yargılama, anayasal değerlerin mümkün olan en iyi şekilde optimizasyonunu gerektirir.¹⁰ Bu yönüyle kapsamlı bir hukuki ilke olarak adil yargılanma hakkı (*right to a fair trial*, İng.; *Recht auf ein faires Verfahren*, Alm.), hem yargılamaların düzenlenmesini hem hukuk devleti ilkesinin gerçekleştirilmesini sağlayarak keyfi hukuk uygulamalarının önüne geçmeyi amaçlamaktadır.¹¹ Hukuk tekniği anlamında düzenleyici bir ilke olmasının yanı sıra, fikir olarak taraf yargılamalarından gelmektedir: buna göre, herkes kazanmaya çalışabilir ama spordaki “*fair play*” gibi herkes usuli adalet kurallarına riayet etmek zorundadır.¹² Adil yargılanma hakkı sadece suç isnadı altındaki kişi için değil, aynı zamanda

---

⁹ Yar. CGK, E. 2018/74, K. 2018/86, 13.03.2018, Yar. CGK, E. 2016/10-842, K.-2019/699, 10.12.2019; Yar. CGK, E. 2017/1049, K. 2020/115, 18.02.2020; Yar. CGK, E. 2021/13, K.2021/392, 14.09.2021; Yar. CGK, E. 2021/421 K. 2022/21 18.01.2022; Yar. CGK, E. 2021/373, K. 2022/526, 05.07.2022.

¹⁰ Claus Roxin und Bernd Schünemann, *Strafverfahrensrecht*, (Nördlingen: Verlag C. H. Beck, 2022), 79.

¹¹ Kai Lohse und Sebastian Jakobs, “Konvention zum Schutz der Menschenrechte und Grundfreiheiten,” In *Karlsruher Kommentar zur Strafprozessordnung mit GVG, EGGVG und EMRK*, Herausgegeben von Cristoph Barthe und Jan Gericke (Nördlingen: Verlag C. H. Beck, 2023), MRK Art. 6 Rn. 41.

¹² Roxin und Schünemann, *Strafverfahrensrecht*, 78-79.

yargılama sırasında herhangi bir şekilde devlet müdahalesine uğrayan yargılamaya katılan her katılımcı için geçerlidir.¹³

Adil yargılanma hakkı, Anayasa'nın hak arama hürriyetine ilişkin 36'ncı maddesinde hüküm altına alınmıştır, buna göre: "*Herkes, ... adil yargılanma hakkına sahiptir.*" Görüldüğü üzere, bahsi geçen hüküm ile adil yargılanma hakkı açıkça tanınmışsa da kapsamı ve içeriği düzenlenmemiştir; bu gerekçeyle, adil yargılanma hakkına dahil olan hakların kapsam ve içeriğinin AİHS'in adil yargılanma hakkına ilişkin 6'ncı maddesi çerçevesinde belirlenmesi gerekir.¹⁴ Hakkın kapsam ve içeriğinin Anayasa'da açıkça belirlenmemiş olması bir eksiklik değildir. Karşılaştırmalı bir değerlendirme yapmak gerekirse Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası (Alman Anayasası)'nda, adil yargılanma hakkına ilişkin doğrudan bir düzenleme yer almadığı görülecektir; buna karşın, Alman hukuk uygulamasında ve öğretisinde adil yargılanma hakkının çeşitli anayasal ilke ve haklara istinat ettirildiği görülmektedir. Öncelikle Alman Federal Anayasa Mahkemesi'nin yerleşik içtihatlarına ve öğretideki görüşe göre, adil yargılanma hakkı, hukuk devleti ilkesine uygun şekilde yürütülen yargılamaların, özellikle de ceza yargılamalarının temel ilkelerinden bir tanesidir.¹⁵ Buna ek olarak, Alman Federal Anayasa Mahkemesi, adil yargılanma hakkının anayasal temel haklardan Alman Anayasası'nın 2'nci maddesinin birinci fıkrası¹⁶ bağlamında genel özgürlük ve kişiliğin serbestçe geliştirilmesi haklarına dayandığına işaret

---

¹³ Karl Schäfer, *Strafprozeßrecht* (Berlin: Walter de Gruyter, 1976), 101.

¹⁴ AYM, B. no. 2013/4784, 07.03.2014, §30; AYM, B. no. 2013/1138, 27.10.2015, §87, RG. 09.12.2015, S. 29557.

¹⁵ Bkz. BVerfG, 19.10.1977-2 BvR 462/77; BVerfG, 20.12.1979-1 BvR 385/77; BVerfG, 17.05.1983-2 BvR 731/80; BVerfG, 11.02.1993-2 BvR 710/91; BVerfG, 25.09.2001-2 BvR 1152/01; BVerfG, 06.08.2003-2 BvR 1071/03; BVerfG, 12.11.2020-2 BvR 1616/18; BVerfG, 05.10.2020-2 BvR 554/20; BVerfG, 20.06.2023-2 BvR 1167/20; BVerfG, 21.06.2023-2 BvR 1082/21; BVerfG, 21.06.2023-2 BvR 1090/21. Karş. BVerwG, 28.04.1978-7 C 50.75; VerfGH Baden-Württemberg, 16.01.2023-1 VB 38/18; OLG Köln, 30.05.2023 -1 RBs 288/22. Ayrıca bkz. Volker Krey und Manfred Heinrich, *Deutsches Strafverfahrensrecht* (Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer, 2019), 186; Schäfer, *Strafprozeßrecht*, 100; Roxin und Schünemann, *Strafverfahrensrecht*, 14.

¹⁶ "Herkes başkalarının haklarını ihlal etmemek, Anayasal düzene veya ahlak kurallarına aykırı düşmemek koşuluyla, kişiliğini serbestçe geliştirme hakkına sahiptir." Deutscher Bundestag. Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası (Berlin: Deutscher Bundestag, 2024), 14.

etmektedir; genel özgürlük hakkıyla bağlantılı olarak hukuk devleti ilkesi, suçlanan kişinin adil bir ceza yargılamasına tabi olmasının güvencesini böylece teşkil etmektedir.¹⁷ Ayrıca, yine Alman Anayasası'nın insan onur ve haysiyetinin korunmasına ilişkin 1'inci maddesinin birinci fıkrasından¹⁸ da kaynaklandığı ileri sürüldüğü göz önünde bulundurulduğunda Alman hukukunda adil yargılanma hakkının, usule ilişkin genel bir hak olarak, bu hükümden ve Alman Anayasası'nın 2'nci maddesinin birinci fıkrasından¹⁹ türetildiğini; ayrıca Alman Anayasası'nın 20'nci maddesinin üçüncü fıkrasında²⁰ düzenlendiği üzere hukuk devletinin temel tezahürlerinden bir tanesi olduğunu ifade edebilmek mümkündür.²¹

Adil yargılanma hakkı, AİHS'in 6'ncı maddesinde hüküm altına alınmış olup bu maddenin birinci fıkrası ile genel kural ortaya konmuştur. Buna göre, *"Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, adil ve kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar alenî olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut, aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya*

---

¹⁷ Bkz. BVerfG, 21.08.2001-2 BvR 2290/00; BVerfG, 07.03.2012-2 BvR 988/10; BVerfG, 16.10.2023-2 BvR 1330/23.

¹⁸ "İnsanın onur ve haysiyeti dokunulmazdır. Tüm devlet erki ona saygı göstermek ve onu korumakla yükümlüdür." Deutscher Bundestag, Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası, 14.

¹⁹ Stefan Harrendorf, Stefan König und Lea Voigt, "Art. 5-7 EMRK, Protokoll Nr. 4, Protokoll Nr. 6, Protokoll Nr. 7, Protokoll Nr. 12 und Protokoll Nr. 13." in: *Handkommentar EMRK Europäische Menschenrechtskonvention*, Herausgegeben von Jens Meyer-Ladewig, Martin Nettesheim, und Stefan von Raumer (Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2023), Art. 6 Rn. 102. Ayrıca bkz. BVerfG, 05.05.1994-2 BvR 2653/93.

²⁰ "Yasama, anayasal düzene, yürütme ve yargı organları ise yasa ve hukuka bağılırlar." Deutscher Bundestag, Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası, 25.

²¹ LSG Bayern, 13.06.2006-L 17 B 348/06.

kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir."²² Genel olarak, burada, bağımsız ve tarafsız karar veren bir mahkemeye erişim ile adillik ve alenilik ilkelerine uygun gerçekleştirilen bir duruşma prosedürü garanti altına alınmıştır.²³ Bahsi geçen fıkranın, sadece ceza davaları özelinde geçerli olduğuna dair bir sınırlamaya görüldüğü üzere yer verilmemiştir. Buna karşın adil yargılamanın anlamının ceza davalarında daha çok ön plana çıktığı kabul edilmektedir.²⁴ Bu durum, hukuk yargılamalarına nispetle ceza yargılamalarının sonuçlarının daha ağır olmasından ve bu gerekçeyle de bahsi geçen maddenin devamında ceza davaları özelinde düzenlemelerin yer almasından kaynaklanmaktadır. Böylece, sözleşmeci devletlerin hukuk davalarında, ceza davalarına nispetle daha geniş bir serbestiye sahip oldukları anlaşılmaktadır.²⁵

AIHS'in 6'ncı maddesinin birinci fıkrası kapsamında, öncelikle, bağımsız ve tarafsız karar veren bir mahkemeye erişim hakkı ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, ilgili fıkrada, mahkemenin kanunla kurulmuş olması gerekliliğine de işaret edildiği dikkat çekmektedir; nitekim bu doğrultuda olmak üzere, Anayasa'nın 37'nci maddesinin birinci fıkrasında da kimsenin kanunen tabi olduğu mahkeme dışında bir merci önüne çıkarılamayacağına ve aksi sonucu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamayacağına hükmedilmekle kanuni hâkim güvencesi öngörülmüştür. Keza, Anayasa'nın mahkemelerin kuruluşuna ilişkin 142'nci maddesinin birinci fıkrasına göre de "*Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir.*" Bu güvencelerle birlikte, kişilerin kanunla kurulmuş ve fiilen kanuna uygun şekilde teşekkül etmiş²⁶ bir mahkemede yargılanması sağlanarak mahkemelerin bağımsızlığının sağlanması,

---

²² Erişim tarihi: Şubat 15, 2024, <https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_tur>

²³ Eckhard Pache, *Das europäische Grundrecht auf einen fairen Prozess.* Neue Zeitschrift für Verwaltungsrecht 20, Heft: 12 (2001): 1343.

²⁴ Raik Werner, "*Faires Verfahren,*" in *Rechtswörterbuch*, Herausgegeben von Weber Klaus, (München: Verlag C. H. Beck, 2024).

²⁵ Perić v. Croatia App. no. 34499/06 (ECHR, 27 March 2008) §18.

²⁶ "*Mahkemenin fiilen kanuna uygun olarak kurulmuş olması da kanunla kurulmuş olmanın diğer yönünü teşkil etmektedir. Buna göre bir mahkemenin, görev ve işleyişi ile ilgili kurallara uygun olarak teşekkül etmemiş ve faaliyet göstermemiş olması hâlinde belirtilen güvenceye aykırı bir durum oluşacaktır.*" AYM, B. no. 2013/1138, 27.010.2015, §89; RG. 09.12.2015, S. 29557.

yargı sisteminin demokratik toplumda yürütmenin müdahalelerine karşısında korumaya alınması, sonuç olarak ise münhasıran millet iradesini temsil eden parlamento tarafından şekillenmesi garanti altına alınır.²⁷

Maddenin devamında, yargılamanın adilliğine işaret edilmiştir; bu kapsamda esas olarak ifade edilmek istenen, ilgili kişinin muhakemenin objesi durumuna düşmemesi gerektiği, bilakis kendi hakları olan ve yargılamanın seyrini ile neticesini etkileyebilecek konuma sahip bir özne olduğudur.²⁸ Zira yargılamanın gerçekleştirilmesinde insan onurunun korunması ancak bu şekilde mümkündür. Gerçekten, Yargıtay'ın da ifade ettiği üzere, adil yargılanma hakkının temelinde insan onurunun korunması düşüncesi yatmaktadır.²⁹ Duruşmaların aleniliği kuralı ve istisna teşkil edebilecek durumlara da yine AİHS'in 6'ncı maddesinin birinci fıkrasında işaret edilmiş; ayrıca yargılamanın makul sürede sonuçlanması gerektiği de düzenlenmiştir.

Neticede, AİHS'in 6'ncı maddesinin birinci fıkrasında, yargılamanın; kanunla kurulan bağımsız ve tarafsız mahkeme önünde yapılması, makul sürede sonuçlanması, adil ve kamuya açık gerçekleştirilmesi gerektiği ortaya koyulmuş; dolayısıyla açıkça anılan hak ve ilkeler öngörülmüştür, bunların hepsi de yargılamanın hakkaniyete uygun gerçekleştirilmesine hizmet etmektedir. Diğer yandan, AİHM, bahsi geçen maddeyi yorumlarken açıkça sayılmamasına karşın şu hak ve ilkelerin de 6'ncı madde dahilinde zımni unsurlar olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir: *mahkemeye başvurma hakkı, çelişmeli yargılama, silahların eşitliği, delillere ilişkin ilkeler, gerekçeli karar, susma ve kendini*

---

²⁷ AYM, B. no. 2013/1138, 27.010.2015, §88, RG. 09.12.2015 S. 29557.

AİHM, AİHS m.6/1'in amaçları doğrultusunda tarafsızlığın varlığının, sübjektif değerlendirme ve objektif değerlendirme olmak üzere iki aşamalı olarak şu şekilde belirlenmesi gerektiğine işaret etmiştir: sübjektif değerlendirmeye göre belirli hâkimin belirli bir davadaki kişisel kanaati dikkate alınmalıdır, objektif değerlendirmeye göre ise hâkimin ilgili konuda herhangi bir meşru şüpheyi gidermeye yetecek güvenceler sunup sunmadığına bakılmalıdır, bkz. Hauschildt v. Denmark App. no. 10486/83 (ECHR, 24 May 1989) §46.

²⁸ Valerius, "EMRK Art. 6," Rn. 9.

²⁹ Yar. CGK, E. 2019/699, K. 2019/699, 10.12.2019.

*suçlamama hakkı*³⁰, *hukuki kesinlik ilkesi*, *duruşmada hazır bulunma ve etkili katılım hakkı*.³¹ Özellikle, *savunma hakkı* bu kapsamdaki zımni haklardan biri ve hatta en önemlisi olarak gündeme gelmektedir.³²

AİHS'in 6'ncı maddesinin devam eden ikinci ve üçüncü fıkralarında "*suç ile itham edilen*" kimselerden bahsedilmekle birlikte ceza davaları özelinde hükümlere yer verilmiştir. Suç ile itham edilen kişiye sağladığı güvenceler dolayısıyla AİHS'in 6'ncı maddesi, ceza muhakemesi bağlamında en önemli norm olarak nitelendirilmektedir.³³ Bahsi geçen maddenin ikinci fıkrasına göre "*Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır.*" hükmüyle masumiyet karinesi güvence altına alınmıştır.³⁴ Devam eden üçün fıkrada ise bir suç ile itham edilen herkesin şu asgari haklara sahip olduğuna işaret edilmiştir: "*a) Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek; b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak; c) Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddî olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek; d) İddia tanıklarını sorguya çekmek veya*

³⁰ Karş. Dağdelen and Others v. Türkiye App. nos. 1767/03, 14246/04 and 16584/04 (ECHR, 25 February 2009) §116; Marttinen v. Finland App. no. 19235/03 (ECHR, 21 April 2009) §60 vd.

³¹ Sibel İnceoğlu, Adil Yargılanma Hakkı, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-4 (Ankara: Mrk Yayıncılık, 2018), 3; Ryan Goss, Criminal Fair Trial Rights, Article 6 of the European Convention on Human Rights (Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2014), 90. Karş. Krey und Heinrich, Deutsches Strafverfahrensrecht, 186.; Stefan Seiler, Strafprozessrecht (Český Těšín: Facultas Verlags- und Buchhandels AG facultas Universitätsverlag, 2022), 309; Urs Kindhäuser und Kay H. Schumann, Strafprozessrecht (Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2023), 240; Roxin und Schünemann, Strafverfahrensrecht, 20; Lohse und Jakobs, Karlsruher Kommentar, MRK Art. 6 Rn. 41, 42; Pache, "Das europäische Grundrecht," 1344 ff; Karpenstein und Mayer, EMRK Kommentar, Art. 6 Rn. 110; Valerius, "EMRK Art. 6," Rn. 12.1, 35 ff; Yener Ünver ve Hakan Hakeri, Ceza Muhakemesi Hukuku, Cilt: I (Ankara: Adalet Yayınevi, 2023).

³² AYM, B. no. 2013/4784, 07.03.2014, §32. Karş. Kindhäuser und Schumann, *Strafprozessrecht*, 77.

³³ Karsten Gaede, "EMRK Art. 6 Recht auf ein faires Verfahren," in *Münchener Kommentar zur Strafprozessordnung, Band 3/2*, Herausgegeben von Christoph Knauer (München, Verlag C. H. Beck, 2018), Rn. 1.

³⁴ Erişim tarihi: Şubat 15, 2024, <https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_tur>

çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını istemek; e) Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak.”³⁵

Anlaşılacağı üzere, asgari standart niteliği taşıyıp detaylı emir ve yasaklar içermeyen 6'ncı madde ile aslında genel bir çerçeve çizilmiştir, böylece sözleşmeciler devletler geniş bir takdir yetkisiyle bu çerçevenin içeriğini doldurabileceklerdir.³⁶ İlke doğrultusunda, suçlanan kişiye tanınacak usuli yetki ve desteklerin belirlenmesi ile bunların nasıl düzenleneceğinin tespiti öncelikle kanun koyucunun, daha sonra ise bu sınırlar dahilinde kanunu yorumlayan ve uygulayan mahkemelerin sorumluluğundadır.³⁷ Ulusal düzenlemelerin AİHS'in 6'ncı maddesine uygun olup olmadıkları, bu maddenin gerekliliklerinin tek tek yerine getirilmesinden ziyade bir bütün olarak adil bir yargılamayı güvence altına alıp almadığına bağlı olarak belirlenmelidir.³⁸ Nitekim AİHM, örneğin bahsi geçen maddenin üçüncü fıkrasında güvence altına alınan hakların kendi müstakil amaçları olmayıp, asıl amacın ceza muhakemelerinin bir bütün olarak adil olmasını güvence altına almak olduğunu ifade etmektedir.³⁹ Ayrıca AİHS, hakları sadece teorik ve aldatıcı şekilde

---

³⁵ Erişim tarihi: Şubat 15, 2024, <https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_tur>

³⁶ Lohse und Jakobs, *Karlsruher Kommentar*, MRK Art. 6 Rn. 42. Ayrıca bkz. BVerfG, 12.01.1983-2 BvR 864/81.

Bahsi geçen 6'ncı maddenin birinci fıkrasının, genel bir çerçeve çizmesi dolayısıyla muğlak bir düzenleme olarak nitelendiren görüş için bkz. Valerius, "EMRK Art. 6," Rn. 13. Bu görüşe göre, ilgili maddenin Alman ceza yargılamasında giderek daha önemli hâle gelmesinin ve içtihatlarda usule ilişkin hakların yorumlanmasına bu maddeye giderek daha fazla atıfta bulunulmasının sebebi, düzenlemenin muğlaklığından kaynaklanmaktadır, bkz. Valerius, "EMRK Art. 6," Rn. 13.

³⁷ BVerfG, 12.01.1983-2 BvR 864/81; BVerfG, 02.04.2009-2 BvR 1468/08. Ayrıca bkz. Lohse und Jakobs, *Karlsruher Kommentar*, MRK Art. 6 Rn. 42. Karş. Valerius, "EMRK Art. 6," Rn. 13.

Örneğin, Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 140 ve devamı maddelerinin adil yargılamanın gereği olarak hukuk devleti ilkesinin somutlaştırılmış hâli olduğu ifade edilmektedir, bkz. BVerfG, 25.09.2001-2 BvR 1152/01.

³⁸ Valerius, "EMRK Art. 6," Rn. 14.

³⁹ *Beuze v. Belgium* App. no. 71409/10 (ECHR, 9 November 2018) §122.

değil de somut olarak etkili şekilde güvence alma hedefini taşıdığından, bu hedefin Sözleşmenin 6'ncı maddesi açısından önemi büyüktür; bu bağlamda, ulusal hukukta kanun koyucu Sözleşme ile güvence altına alınan hakları sadece soyut olarak kağıt üzerinde değil, kişiler için gerçekten uygulanabilir şekilde düzenlemeli ve ayrıca hayata geçirmelidir.⁴⁰

AİHS'in 6'ncı maddesinde anılan güvenceler, her durumdaki adli işlemlerde geçerli olduğundan ceza muhakemesinde soruşturmalarda ve ayrıca temyiz aşamasında da geçerli olmalıdır; bu gerekçeyle soruşturma hâkimi bağımsız ve tarafsız olmalı, ayrıca adil yargılama için belirli güvenceler kovuşturmadan önce de geçerli olmalıdır.⁴¹ Diğer bir ifadeyle, genel olarak adli süreç boyunca müdafinin yardımından yararlanma hakkı böylece düzenlenmiş olsa da davanın şart ve özelliklerine bağlı olarak yargılamadan önceki süreçte (mesela ceza muhakemesi

---

Benzer bir yönde olmak üzere, Anayasa Mahkemesi de adil yargılanma hakkı kapsamındaki bir ihlalin gerçekleşip gerçekleşmediğinin tespit edilmesinde yargılamanın bütününe dikkate alınması gerektiğini ileri sürmektedir:

"...Müdafinin yardımından yararlanma hakkı bakımından önemli olan, yargılamaya bir bütün olarak bakıldığında şüphelinin/sanığın müdafinin yardımından etkili bir biçimde yararlanmış olmasıdır. Ancak avukata erişim yönünden getirilen kısıtlama yargılamanın sonraki aşamalarında telafi edilmiş ise savunma hakkı ihlal edilmiş sayılmaz." AYM, B. no. 2014/12002, 08.12.2016, §78, RG. 27.12.2016, S. 29931.

"Anayasa Mahkemesinin silahların eşitliği ve çelişmeli yargılanma ilkeleri bağlamında yapacağı inceleme, başvuru konusu yargılamanın bütünlüğü içinde adil olup olmadığının değerlendirilmesidir." AYM, B. no. 2013/1780, 20.03.2014, §26, RG. 10.05.2014, S. 28996

⁴⁰ Gaede, "EMRK Art. 6," Rn. 7.

⁴¹ Harrendorf, König und Voigt, *Handkommentar EMRK*, Art. 6 Rn. 5, 104; Gaede, "EMRK Art. 6 R," Rn. 304; Valerius, "EMRK Art. 6," Rn. 9, 13.

"...Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. maddesinde hüküm altına alınan "adil yargılanma hakkı" hukukun üstünlüğü ile adalete erişimi koruyan ve kişilerin ceza muhakemesinin ilk aşaması olan soruşturmanın başından itibaren açık ve adil bir şekilde yargılanmalarını teminat altına alan mutlak bir hak olup, kişilerin hukuk devleti kuralları içinde makul sürede yargılanmasını öngörür. Adil yargılanma hakkı hukuk devleti ilkesinin bir gereği olup, bireyler için bir hak, devlet için ise bir görevdir. Adil yargılanma hakkının amacı, yargılamanın doğru, hakkaniyete uygun ve adil bir biçimde yerine getirilmesini sağlamaktır.

Adil yargılama, ... soruşturma ve kovuşturma evrelerinin tamamında geçerli olan bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır..." Yar. CGK, E. 2017/1049, K. 2020/115, 18.2.2020.

sürecinde soruşturma evresinde) ya da iç hukuk sistemindeki yapısı nazarı itibara alınmak suretiyle kanun yolu mahkemelerinde de bu hükmün uygulanma kabiliyeti olduğu kabul edilmelidir.⁴² Nitekim AİHM, sadece delillerin sunulma şeklinin adil olmasını yeterli kabul etmemekte ve delillerin toplanma şekli de dahil olmak üzere muhakemenin bütününe AİHS'in 6'ncı maddesinin birinci fıkrası doğrultusunda adil olması gerektiğinin altını çizmektedir.⁴³ AİHM ayrıca, bir yargılamanın her ne kadar prensip olarak tamamlandıktan sonra bir bütün şeklinde AİHS'in bahsi geçen hükmü gerekliliklerine uygunluğunun incelenmesi gerektiğini ifade etse dahi, kimi istisnai durumlarda ulusal mahkeme hüküm vermeden önce de yargılamanın adilliğinin değerlendirilebileceğine hükmetmiştir.⁴⁴ Hatta, herhangi bir yargılama yapılmaması veya ilgililerin beraat etmesi durumunda dahi, zorla ifade alınması dolayısıyla susma ve kendini suçlamama hakkına riayet edilmemesi hâlinde AİHS'in 6'ncı maddesinin ihlal edilmiş olacağına hükmetmiştir.⁴⁵

---

⁴² Granger v. the United Kingdom App. no. 11932/86 (ECHR, 28 March 1990) §44; Imbrioscia v. Switzerland App. no. 13972/88 (ECHR, 24 November 1993) §38; Brennan v. the United Kingdom App. no. 39846/98 (ECHR, 16 October 2001) §45; Berliński v. Poland App. nos. 27715/95 and 30209/96 (ECHR, 20 June 2002) §75; Ibrahim and Others v. the United Kingdom App. nos. 50541/08, 50571/08, 50573/08 and 40351/09 (ECHR, 13 September 2016) §253; Meftah and Others v. France App. nos. 32911/96, 35237/97 and 34595/97 (ECHR, 26 July 2002) §41; Kamasinski v. Austria App no 9783/82 (ECHR, 19 December 1989) §106; Delcourt v. Belgium App. no. 2689/65 (ECHR, 17 January 1970) §25; Monnell and Morris v. the United Kingdom App. nos. 9562/81 and 9818/82 (ECHR, 2 March 1987) §56.

Karş. Havana Kuralları m. 1: "Herkes haklarının varlığını tespit ettirmek, korumak ve **ceza muhakemesinin her aşamasında** haklarını savunmak için kendi seçtiği bir avukatın yardımına başvurma hakkına sahiptir." (vurgu eklenmiştir). Erişim tarihi: Şubat 15, 2024, <https://d.barobirlik.org.tr/mevzuat/avukata_ozel/meslek_kurallari/Havana_Kurallari.pdf>

⁴³ Dağdelen and Others v. Türkiye App. nos. 1767/03, 14246/04 and 16584/04 (ECHR, 25 February 2009) §116; Perić v. Croatia App. no. 34499/06 (ECHR, 27 March 2008) §17.

⁴⁴ Freimanis and Līdums v. Latvia App. nos. 73443/01 and 74860/01 (ECHR, 9 February 2006) §69.

⁴⁵ Marttinen v. Finland App. no. 19235/03 (ECHR, 21 April 2009) §60.

Susma ve kendini suçlamama hakkının, adil yargılanma hakkının özünde bulunduğu yönünde bkz. Dağdelen and Others v. Türkiye App. nos. 1767/03, 14246/04 and 16584/04 (ECHR, 25 February 2009) §116.

Adil yargılanma hakkının ihlali, ancak genel bir değerlendirme neticesinde, hukuk devleti bakımından zorunlu olan çıkarımların gerçekleştirilmediği ya da suçlanan kişinin muhakemedeki süje konumu için hukuk devleti çerçevesince gerekli olan unsurlar terk edilmişse gerçekleşmiş sayılır; bu genel değerlendirmenin bir parçası olarak işlevsel bir ceza adaleti sisteminin gereklilikleri dikkate alınmalıdır.⁴⁶ Diğer bir ifadeyle, adil yargılanma hakkının ihlali, bu hakkın geçersiz hâle getirilmesi veya özünün ortadan kaldırılması anlamına gelecek kadar temel bir ihlal (bkz. “*flagrant denial of justice*”, İng.; “*flagrante Rechtsverweigerung*”, Alm.) olmalıdır.⁴⁷ Örneğin, suçlanan kişi iki usul seçeneği arasında seçim yapma hakkı konusunda bilgilendirilirken, belirli bir usul seçeneğinin sadece olumlu yönlerine işaret edilip olumsuz yönlerinden bahsedilmemesi suretiyle ilgili kişinin o seçeneği tercih etmesinin sağlanması⁴⁸, müdafie erişimin sistematik şekilde engellenmesi⁴⁹, taraflardan birinin tanıklarının dinlenilmesiyle çelişen bir gerekçeyle diğer tarafın tanıklarının dinlenilmesinin reddedilmesi⁵⁰, yüksek mahkemenin gerekçe göstermeden yerleşik içtihadından sapması ve uygulama tutarlılığını denetleyecek bir mekanizmanın bulunmaması⁵¹ adil yargılama hakkının ihlal edilmesi neticesini beraberinde getirir.

AİHM tarafından istisnai bir güvence olarak kabul edilip bu nedenle dar yorumlanması gerektiğine, bu gerekçeyle ihlal edilmiş olduğunun kabul edilmesi için çok temel bir aykırılığın aranmasına karşın, AİHS’in pratik anlamdaki en önemli güvencesi yine de 6’ncı madde hükmü olmaktadır.⁵² Öyle ki, 1959’dan 2023 yılı sonuna kadar AİHM tarafından verilen toplamda 22.676 ihlal kararının

---

⁴⁶ BVerfG, 02.04.2009-2 BvR 1468/08. Ayrıca bkz. Lohse und Jakobs, *Karlsruher Kommentar*, MRK Art. 6 Rn. 42-44; Christoph J. M. Safferling, “Audiatur et altera pars-die prozessuale Waffengleichheit als Prozessprinzip?-Qui statuit alliquid parte inaudita altera, Aequum liquet statuerit haud aequum fuit.” *Neue Zeitschrift für Strafrecht* 24, Heft: 4 (2004): 184.

⁴⁷ Harrendorf, König und Voigt, *Handkommentar EMRK*, Art. 6 Rn. 100.

⁴⁸ Schäfer, *Strafprozessrecht*, 100.

⁴⁹ Harrendorf, König und Voigt, *Handkommentar EMRK*, Art. 6 Rn. 100.

⁵⁰ Perić v. Croatia App. no. 34499/06 (ECHR, 27 March 2008) §17.

⁵¹ Ştefan and Ştef v. Romania App. nos. 24428/03 and 26977/03 (ECHR, 27 January 2009) §§35-36.

⁵² Gaede, “EMRK Art. 6,” Rn. 1.

12.892'sinde⁵³ ve dolayısıyla **yüzde 56,85'inde** AİHS'in 6'ncı maddesinin ihlal edildiğine karar verilmiştir. Bu istatistik, AİHM'in kuruluş tarihinden bu yana vermiş olduğu ihlal kararlarının yarısından fazlasında bahsi geçen maddenin ihlalinin söz konusu olduğu anlamına gelmektedir. Diğer yandan, uzun bir zaman aralığını esas alan bu istatistiksel değerlendirmenin yanı sıra, istatistiklerde günümüze doğru yaklaştıkça oranların değiştiği gözlemlenebilir. Son beş yılda AİHM'in genel olarak vermiş olduğu toplam ihlal kararlarının **yüzde 37,84'ünde** ve ülkemiz hakkında son beş yılda AİHM tarafından verilen ihlal kararlarının ise **yüzde 24,93'ünde** AİHS'in 6'ncı maddesinin ihlali söz konusudur.⁵⁴ Görüldüğü üzere, son beş yılda hem sözleşmeye taraf ülkelerin geneli hem de ülkemiz bazındaki istatistikler genel ortalama olan yüzde 56,85'in altındadır. Bu olumlu bir gelişme olarak nitelendirilebilir. Ancak son beş yılın istatistiklerine göre de AİHS'nin 6'ncı maddesi pratikte hâlâ önemli bir yere sahip olmaya devam etmektedir.

---

⁵³ Erişim tarihi: Şubat 15, 2024, <<https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/stats-violation-2023-eng?download=true>>;

<https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Stats_violation_1959_2022_ENG>

⁵⁴ AİHM tarafından 2023 yılında verilen toplamda 892 ihlal kararının 372'si, 2022 yılında verilen toplam 1.059 ihlal kararının 346'sı, 2021 yılında verilen toplam 986 ihlal kararının 344'ü, 2020 yılında verilen toplam 762 ihlal kararının 287'si ve 2019 yılında verilen toplam 790 ihlal kararının 334'ü AİHS'in 6'ncı maddesinin ihlaline ilişkin iken; ülkemiz hakkında 2023 yılında AİHM tarafından verilen toplamda 72 ihlal kararının 17'si, 2022 yılında verilen toplam 73 ihlal kararının 19'u, 2021 yılında verilen toplam 76 ihlal kararının 23'ü, 2020 yılında verilen toplam 85 ihlal kararının 23'ü ve 2019 yılında verilen 96 ihlal kararının 17'si AİHS'in 6'ncı maddesinin ihlaline ilişkindir. Erişim tarihi: Şubat 15, 2024, <<https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/stats-violation-2023-eng?download=true>>;

<https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Stats_violation_2022_ENG>;

<https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Stats_violation_2021_ENG>;

<https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Stats_violation_2020_ENG>;

<https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Stats_violation_2019_ENG>

B. Adil Yargılanma İlkesinin Müdafinin Önemi Bakımından Genel Olarak Değerlendirilmesi

AİHS'in 6'ncı maddesinde hüküm altına alınan adil yargılanma hakkı, hukuk devleti ilkesine istinat etmesi ile bağlantılı olarak, suçlanan kişinin usuli hak ve imkânlarını gerekli uzmanlıkla kullanabilmesini ve devlet makamlarının ya da muhakemenin diğer katılımcılarının tecavüzlerine karşı yeterli bir şekilde karşı koyabilmesini garanti eder.⁵⁵ Bu ise ulusal hukukta, suçlanan kişinin bir avukat bulundurulabileceğine veya gerekirse kendisine bir avukat atanacağına hükmetmekle ve uygulamada bunun hayata geçirilmesiyle sağlanabilir.^{56,57} Adil bir ceza yargılamasının temel unsurlarından birini böylece, AİHS'in 6'ncı maddesinin üçüncü fıkrasının (c) bendinde güvence altına alınan, bir müdafî tarafından etkili şekilde savunulma hakkı oluşturur.⁵⁸ Suç ile itham edilen kişinin kendini bizzat savunması, seçtiği müdafî vasıtasıyla savunulması ve belli şartların varlığı hâlinde ücretsiz olarak atanacak bir müdafî tarafından savunulması olmak

⁵⁵ BVerfG, 02.04.2009-2 BvR 1468/08.

⁵⁶ Karş. Schäfer, *Strafprozeßrecht*, 101-102.

⁵⁷ Adil yargılama hakkının ceza yargılamalarına anayasal-liberal bir karakter kazandırmasına karşın son zamanlarda bir etkinlik krizine girdiği ileri sürülmektedir; zira gelişmiş sanayi toplumunun giderek artan ve daha organize hâle gelen suçluluğu ile birlikte ceza hukukunun niceliksel ve niteliksel olarak dikkate değer hipertrofisi ile geleneksel ceza muhakemesi sürecinde başa çıkılamayacağı savunulmaktadır, bu yönde bkz. Roxin und Schünemann, *Strafverfahrensrecht*, 14.

⁵⁸ Quaranta v. Switzerland App. no. 12744/87 (ECHR, 24 May 1991) §27; Beuze v. Belgium App. no. 71409/10 (ECHR, 9 November 2018) §123; Salduz v. Turkey App. no. 36391/02 (ECHR, 27 November 2008) §50-51; Dvorski v. Croatia App. no. 25703/11 (ECHR, 20 October 2015) §76; Correia de Matos v. Portugal App. no. 48188/99 (ECHR, 15 November 2001); Foucher v. France App. no. 22209/93 (ECHR, 18 March 1997) §30; Imbrioscia v. Switzerland App. no. 13972/88 (ECHR, 24 November 1993) §37; Artico v. Italy App. no. 6694/74 (ECHR, 13 May 1980) §§32-33; Simeonovi v. Bulgaria App. no. 21980/04 (ECHR, 12 May 2017) §112; Beuze v. Belgium App. no. 71409/10 (ECHR, 9 November 2018) §123; Ibrahim and Others v. The United Kingdom App. nos. 50541/08, 50571/08, 50573/08 and 40351/09 (ECHR, 13 September 2016) §255).

Karş. Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme m. 14/3-d (15 Ağustos 2000 tarihinde ülkemiz tarafından imzalanan işbu Sözleşme'nin onaylanmasını uygun bulan 4 Haziran 2003 tarih ve 4868 sayılı Kanun, 18 Haziran 2003 tarih ve 25142 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır).

üzere üç hakkın düzenlendiği bu hüküm vasıtasıyla, bir suç ile itham edilen kimseye karşı gerçekleştirilen adli işlemlerin, savunma için yeterli temsil imkânı tesis edilmeden yapılmaması garanti altına alınmıştır⁵⁹.

Adil yargılanma hakkı kapsamındaki, savunma ve müdafiden yararlanma hakları birbirleriyle yakından ilişkilidir; zira müdafî yardımından yararlanma hakkı, savunma hakkının etkin bir şekilde kullanılmasını temin eder.⁶⁰ Böylece, adil yargılanma hakkı, suçlanan kişinin ceza muhakemesinde güvendiği bir avukat tarafından savunulma hakkını içerir⁶¹. Ayrıca müdafî masraflarını karşılayamayan kişinin masrafları devlet tarafından karşılanacak şekilde hukuki yardım alabilmesi de yine bu kapsamdadır.⁶² Nitekim AİHS'in 6'ncı maddesinin üçüncü fıkrasının (c) bendinde avukat tutabilmek için gerekli maddî imkânlarla sahip olunmaması ve ayrıca adaletin tesis edilmesi için gerekli görüldüğü takdirde, re'sen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz şekilde istifade edebilme hakkının da mevcut olduğuna işaret edilmiştir. Kaldı ki demokratik toplumun temel ilkelerinden bir tanesini, savunma haklarının ceza

---

⁵⁹ Pakelli v. Germany App. no. 8398/78 (ECHR, 12 December 1981) §§31,84.

⁶⁰ AYM, B. no. 2014/12002, 08.12.2016, Ş74, RG. 27.12.2016, S. 29931.

⁶¹ BVerfG, 08.04.1975-2 BvR 207/75; BGH, 06.11.1991-4 StR 515/91; OLG Hamm, 28.01.1999-3 Ws 27/99.

⁶² Karş. BVerfG, 08.04.1975-2 BvR 207/75.

Karş. Avukatların Rolüne Dair Temel Prensipler (Havana Kuralları) m. 3: "Hükümetler, yoksullara ve gerektiği takdirde mahrumiyet içinde bulunan diğer kimselere adli hizmet verilmesi için yeterli mali imkanlar ve başka kaynaklar sağlar. Avukatların meslek örgütleri bu hizmetlerin, imkanların ve kaynakların organize edilmesinde sunulmasında işbirliği yapar."

Havana Kuralları m. 6: "Avukatı bulunmayan bu durumdaki kimselere, adaletin yararının gerektirdiği bütün olaylarda etkili bir hukuki yardım verilmesi için, suçun niteliğine uygun deneyim ve donanıma sahip bir avukat atanır; bu kimseler avukatlık hizmetinin karşılığını ödeyebilme imkanından yoksun ise, ücretini kendisinin ödemediği bir avukat hakkına sahiptir."

Havana Kuralları, Havana'da 27 Ağustos-7 Eylül 1990 tarihleri arasında toplanan Suçların Önlenmesine ve Suçların İslahı Üzerine Birleşmiş Milletler Konferansı'nda kabul edilmiştir; Erişim tarihi: Şubat 15, 2024, <https://d.barobirlik.org.tr/mevzuat/avukata_ozel/meslek_kurallari/Havana_Kurallari.pdf>

yargılamalarında güvence altına alınması oluşturmaktadır.⁶³ Bu gerekçeyle, sözleşmeli devletlerin bu hakkı, sadece hukuki düzenlemelerle teorik şekilde tanınmaları yeterli olmayıp bunu etkili bir şekilde uygulamaya da yansıtılmaları gerekir; bu gereklilik aslında genel olarak adil yargılanma hakkının kapsamında tüm haklar için geçerlidir ve ancak burada daha belirgin hâl almaktadır. Bu doğrultuda ifade etmek gerekir ki, suç isnadı altındaki kişiye devlet tarafından atanan müdafinin de görevini gereği gibi yerine getirmesi önemlidir. AİHM, AİHS'in teorik, aldatıcı ve gerçek olmayan hakları değil ve fakat hem pratik hem etkili hakları teminat altına almak için tasarlandığından bahisle bir avukatı salt görevlendirmenin sanığa sunacağı yardımın etkililiğini tek başına sağlamadığını ifade etmektedir; bu sebeple, her ne kadar avukatlık mesleğinin bağımsızlığı dolayısıyla savunmanın gerçekleştirilmesi temsil edilen ve müdafinin arasındaki bir mesele olsa ve dolayısıyla adli yardım amacıyla atanan avukatın her kusurundan devlet sorumlu tutulmasa da, sözleşmeli devletlerin avukatın etkin temsil sağlama konusundaki başarısızlığının belirgin olması durumunda buna müdahale etmesi gerektiğini belirtmektedir.^{64,65}

İç hukukumuzda savunma hakkı, Anayasa'nın hak arama hürriyetine ilişkin 36'ncı maddesinde güvence altına alınmıştır, buna göre: *"Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir."* Görüldüğü üzere, savunma hakkı anılan maddede açıkça ifade edilmiştir; zira bu hak, hem hukuk devleti ilkesinin gereklerindedir hem de adil yargılanma hakkının önemli güvencelerinden birini

---

⁶³ AYM, B. no. 2013/4784, 07.03.2014, §32. Karş. AYM, E.1992/8, K.1992/39, 16.06.1992, RG. 06.10.1992, S. 21367.

⁶⁴ Imbrioscia v. Switzerland App. no. 13972/88 (ECHR, 24 November 1993) §§38-41. Karş. Van Geyseghem v. Belgium App. no. 26103/95 (ECHR, 21 January 1999) §33; Pelladoah v. the Netherlands App. no. 16737/90 (ECHR, 22 September 1994) §41; Daud v. Portugal App. no. 22600/93 (ECHR, 21 April 1998) §38.

⁶⁵ Bu kapsamda, atanmış avukatın görevini yerine getirmeyi ihmal etmesinin yanı sıra hayatını kaybetmesi veya ciddi bir hastalığa yakalanması durumunda da salt bir avukat atanmış olması, suç ile itham edilen kişiye etkili bir hukuki yardım sunulduğu anlamına gelmez, Artico v. Italy App. no. 6694/74 (ECHR, 13 May 1980) §33; Vamvakas v. Greece (no 2) App. no. 2870/11 (ECHR, 9 April 2015) §36.

teşkil etmektedir.⁶⁶ Savunma hakkı tanınmadan bir kişinin cezalandırılması, sadece 36'ncı madde hükmüne değil ayrıca Anayasa'nın 38'inci maddesinde düzenlenen masumiyet karinesine de aykırıdır.⁶⁷

Ceza adaletinin hakkaniyete uygun şekilde gerçekleşmesini savunma sağlar.⁶⁸ Ceza muhakemesinde savunma makamı, esasen, şüpheli veya sanık ile müdafiden oluşmaktadır.⁶⁹ Şüpheli veya sanık, savunmasını kendisi bizzat gerçekleştirebileceği gibi, seçeceği bir müdafii veya gerekli görülmesi hâlinde re'sen atanacak bir müdafii bulunuyorsa bu vasıta ile gerçekleştirebilir.⁷⁰ Bu bağlamda ifade etmek gerekir ki, Anayasa'nın bahsi geçen 36'ncı maddesinde müdafiden yararlanma hakkına da yer verilmiştir. Gerçekten, müdafii yardımından yararlanma hakkı, anılan maddede bahsi geçen "*meşru vasıta ve yollar*" ifadesinin kapsamı içindedir ve dolayısıyla mevzubahis hak, AİHS'e paralel şekilde Anayasa'ya göre de adil yargılanma hakkının kapsamı ve muhtevasına dahil olup onun tabii bir neticesidir; çünkü savunma için başvurulacak meşru vasıta ve yollar arasında avukatın teknik bilgi ve deneyimlerinden istifade etme olanağı da bulunmaktadır ve hatta bu olanak sözü

---

⁶⁶ AYM, B. no. 2014/12002, 08.12.2016, §70, RG. 27.12.2016, S. 29931.

⁶⁷ AYM, B. no. 2014/12002, 08.12.2016, §70, RG. 27.12.2016, S. 29931.

⁶⁸ AYM, B. no. 2014/12002, 08.12.2016, §69, RG. 27.12.2016, S. 29931.

⁶⁹ Cumhur Şahin ve Neslihan Göktürk, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022), 165; Feridun Yenisey ve Ayşe Nuhoğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022), 196; Nurullah Kunter, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1961), 276 vd.; Toroslu ve Feyzioğlu, *Ceza Muhakemesi*, 37.

⁷⁰ 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) m. 150: Müdafii görevlendirilmesi

"(1) Şüpheli veya sanıktan kendisine bir müdafii seçmesi istenir. Şüpheli veya sanık, müdafii seçebilecek durumda olmadığını beyan ederse, istemi halinde bir müdafii görevlendirilir.

(2) Müdafii bulunmayan şüpheli veya sanık; çocuk, kendisini savunamayacak derecede malul veya sağır ve dilsiz ise, istemi aranmaksızın bir müdafii görevlendirilir.

(3) Alt sınırı beş yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlardan dolayı yapılan soruşturma ve kovuşturamada ikinci fıkra hükmü uygulanır.

(4) Zorunlu müdafilikle ilgili diğer hususlar, Türkiye Barolar Birliğinin görüşü alınarak çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir."

edilen meşru vasıta ve yollardan en önemlisi olarak kabul edilmektedir.⁷¹ Suç isnadı altında bulunan kişinin bu haktan istifade edebilmesi için devlet pozitif bir yükümlülük altında olduğundan, ilgili kişinin elverişli bir ekonomik duruma sahip olmaması veya hakkaniyete uygun şekilde ceza adaletinin gerçekleşmesi için gerekli görülmesi hâlinde, kişiye resen bir müdafii atanması suretiyle müdafii yardımından yararlandırılması gerekir⁷². Bu doğrultuda, müdafii yardımından yararlandırılmanın gerçekleşebilmesi için ilgili kişiye sadece müdafii atanması yeterli değildir; ayrıca, müdafiiin görevini gereği gibi yerine getirip getirmediği de nazarı itibara alınmalıdır. Zira aksi takdirde ilgili gerçekten bir müdafiden yardım almamış ve sadece kendisine şeklen bir müdafii atanmış olur. Nitekim, Anayasa Mahkemesi de zorunlu müdafiiin etkin bir hukuki yardımda bulunmadığının ve özen yükümlülüğüne aykırı davrandığının tespit edildiği durumlarda gerekli müdahalelerde bulunulması gerektiğini, zira Anayasa'nın 36'ncı maddesiyle hüküm altına alınmış olan adil yargılanma hakkı gereği bir suç ile itham edilen kişinin müdafii yardımından yararlanma hakkından istifade edebilmesi bakımından devletin pozitif bir yükümlülük altında olduğunu ifade etmektedir.⁷³ Dolayısıyla devletin yükümlülüğü sadece gerekli durumlarda müdafii atamakla sınırlı değildir; bu müdafiiin görevini gereği gibi yerine getirmediğinin ve etkin bir

---

⁷¹ AYM, B. no. 2014/12002, 08.12.2016, §72, RG. 27.12.2016, S. 29931. Aynı yönde bkz. Centel ve Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 182.

Ayrıca bkz. "...Yargının kurucu unsurlarından olan, bağımsız, serbestçe temsil eden, hukuksal ilişkilerin düzenlenmesinde, her türlü hukuksal sorun ve uyuşmazlıkların adalet ve hakkaniyete uygun olarak çözümlenmesinde ve hukuk kurallarının tam olarak uygulanmasında temel görev üstlenen avukat, hak arama özgürlüğü ve adil yargılanma hakkının da önemli bir unsurudur..." AYM, E. 2007/16, K. 2009/147, 15.10.2009, RG. 08.01.2010, S. 27456.

⁷² AYM, B. no. 2014/12002, 08.12.2016, §75, RG. 27.12.2016, S. 29931: "...Şüphelinin/sanığın öznel durumu (örneğin yabancı olması), dava konusunun karmaşıklığı ve isnadın ağırlığıyla bağlantılı olarak suçlamanın ciddiliği değerlendirilerek ceza adaletinin hakkaniyete uygun gerçekleşmesi için suç isnadı altındaki kişiye müdafii atanması gerekebilir. Dolayısıyla suç isnadı altında bulunan kişiden kendisini bizzat savunması istenemez. Ceza adaletinin hakkaniyete uygun gerçekleşmesi için şüphelinin/sanığa müdafii atanması zorunlu ise müdafii görevlendirme konusundaki pozitif yükümlülüğün yerine getirilmesi gerekir..."

⁷³ Bkz. AYM, B. no. 2014/12002, 08.12.2016, §75, RG. 27.12.2016, S. 29931.

hukuki yardımda bulunmadığının tespit edildiği durumlarda müdahalede bulunmayı da kapsamaktadır.⁷⁴

Adil yargılanma hakkı kapsamındaki en asli haklardan biri olan⁷⁵ ve bu hakkın özünde bulunan⁷⁶ müdafiden yararlanma hakkı, muhakemenin her aşamasında mevcuttur.⁷⁷ AİHM ve Anayasa Mahkemesi, prensip olarak, şüphelinin kolluk tarafından ilk kez sorgulanmasından itibaren müdafiden yararlanma hakkının sağlanması gerektiğine işaret etmektedir.⁷⁸ Zira müdafinin temel görevlerinden biri soruşturma aşamasında şüphelinin susma ve kendini suçlamama hakkına dikkat edilmesini sağlamaktır; soruşturma aşamasında şüpheli özellikle kırılabilir bir konumdadır ve bu kırılabilirlik ancak şüphelinin kendini suçlamama hakkına riayet edilmesini sağlaması gereken bir müdafinin yardımı ile yeterince telafi edilebilir.⁷⁹ Diğer bir ifadeyle, iddia makamı karşısında savunmanın dezavantajlı bir konuma düşmemesi adına şüpheli veya sanığın sadece kendisini şahsen savunabilmesi imkânın tanınması yeterli değildir; ayrıca müdafinin yardımından da yararlandırılması gerekebilir.⁸⁰ Bu gerekçeyle, adil yargılanma hakkının kağıt üzerinde kalmaması ve yeterince pratik ve etkili olabilmesi için, her davanın özel koşulları doğrultusunda bu hakkın kısıtlanması

---

⁷⁴ Nitekim, örneğin zorunlu müdafinin duruşma esnasında hazır bulunmaması, zamansız şekilde duruşmadan çekilmesi yahut görevini icra etmekten imtina etmesi hâlinde CMK'nın müdafinin görevini yerine getirmediği takdirde yapılacak işlem ve müdafilik görevinden yasaklamaya ilişkin 151'inci maddesine göre hâkim veya mahkemenin derhâl yeni bir müdafinin görevlendirmesi gerekir.

⁷⁵ Ünver ve Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 54.

⁷⁶ Salduz v. Türkiye App. no. 36391/02 (ECHR, 27 November 2008) §53.

⁷⁷ Valerius, "EMRK Art. 6," Rn. 42. Karş. BVerfG, 16.08.1994 - 2 BvR 902/94; OLG Braunschweig, 17.03.2008 - Ss 33/08.

⁷⁸ Salduz v. Türkiye App. no. 36391/02 (ECHR, 27 November 2008) §55; AYM, B. no. 2014/12002, 08.12.2016, §76, RG. 27.12.2016, S. 29931; AYM, B. no. 2012/543, 15.10.2014, §64, RG. 17.12.2014, S. 29208.

⁷⁹ Salduz v. Türkiye App. no. 36391/02 (ECHR, 27 November 2008) §54; Beuze v. Belgium App. no. 71409/10 (ECHR, 9 November 2018) §128.

Anayasa m. 38/5: "Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz."

⁸⁰ AYM, B. no. 2014/12002, 08.12.2016, §69, RG. 27.12.2016, S. 29931.

için zorunlu sebepler olmadıkça, prensip olarak ilk sorgulamadan itibaren müdafie erişimin sağlanması gerekir.⁸¹

İç hukukumuzda, CMK'nın 149'uncu maddesinin birinci fıkrasına göre "*Şüpheli veya sanık, soruşturma ve kovuşturmanın her aşamasında bir veya birden fazla müdafinin yardımından yararlanabilir; kanunî temsilcisi varsa, o da şüpheliye veya sanığa müdafii seçebilir.*" Görüldüğü üzere, CMK şüpheli ve sanığın müdafiden yararlanma hakkının, muhakemenin her aşamasında olduğuna hükmetmiştir. Gerçekten, özellikle soruşturma aşamasında müdafie erişim, hatalı hükümlerden kaçınılmasını sağlamakla beraber savcılık makamı ile suçlanan kişi arasında silahların eşitliği de dahil olmak üzere AİHS'in 6'ncı maddesi tarafından izlenen hedeflere ulaşmayı temin eder; üstelik susma ve kendini suçlamama haklarının doğası gereği şüphelinin bu haklar konusunda bilgilendirilmesi önemli olduğundan, müdafie hızlı ulaşım sayesinde şüphelinin bu bilgiye sahip olması sağlanarak yargılamanın adil olmamasının önüne geçilebilir; ancak müdafie erişim gecikirse de savcılık makamının şüpheliyi susma, kendini suçlamama ve müdafii yardımından yararlanma haklarını bildirmesi önem arz eder.⁸² Olay hakkında doğrudan bilgi sahibi olan sanığın beyanları olayın aydınlatılması açısından önemli bir delildir ve suç isnadı altındaki kişinin müdafii hazır bulunmaksızın itiraf gerçekleştirmesi hâlinde bu sebeple her somut olayın değerlendirilmesi gerekir; zira müdafii erişimi sağlanmayan ilgili hakkında mahkumiyet kararı verilmesi ve bu kararda kişinin kolluktaki ikrarının kullanılması dolayısıyla savunma hakkı telafi edilemez biçimde zarar görmüş sayılır.⁸³ Örneğin, soruşturmadaki ikrarın işkence ve kötü muamele altında verildiği ileri sürülerek reddedilmesine rağmen ilk derece mahkemesinin ikrarı

---

⁸¹ Salduz v. Türkiye App. no. 36391/02 (ECHR, 27 November 2008) §55.

⁸² Beuze v. Belgium App. no. 71409/10 (ECHR, 9 November 2018) §§125, 130; Salduz v. Türkiye App. no. 36391/02 (ECHR, 27 November 2008) §53; AYM, B. no. 2014/12002, 08.12.2016, §76, RG. 27.12.2016, S. 29931. Karş. Dağdelen and Others v. Türkiye App. nos. 1767/03, 14246/04 and 16584/04 (ECHR, 25 February 2009) §116.

⁸³ Salduz v. Türkiye App. no. 36391/02 (ECHR, 27 November 2008) §55.

hükme dayanak olarak kullanması AYM tarafından özen eksikliği olarak nitelendirilmiştir.^{84,85}

II. ÇELİŞMELİ YARGILAMA İLKESİ BAKIMINDAN MÜDAFİİN ÖNEMİ

A. Genel Olarak Çelişmeli Yargılama ilkesi

Adil yargılanma hakkının unsurlarından biri olan çelişmeli yargılama ilkesi, bir ceza davasında hem iddia makamına hem de savunmaya, diğer tarafın sunduğu görüşler ve kanıtlar hakkında bilgi sahibi olma ve yorum yapma imkânın verilmesi gerektiğini ifade eder.⁸⁶ Dolayısıyla, yargılamanın çelişmeli olarak gerçekleştirilmesiyle diyalektik bir süreç gündeme gelir. “Gerçekliği ve onun çelişmelerini incelemeye yarayan ve bu çelişmeleri aşmayı sağlayan yolları aramayı öngören akıl yürütme yöntemi” olarak tanımlanan⁸⁷ ve *gerçeği bulma sanatı* olarak telakki edilen⁸⁸ diyalektiğin anlamı, insanlık tarihindeki en eski diyalektik uygulama olarak nitelendirilen⁸⁹, ceza muhakemesinde itham-savunma-hüküm üçlüsü bakımından ön plana çıkmaktadır. “Barika-i hakikat müsademe-i efkârdan

⁸⁴ AYM, B. no. 2014/12002, 08.12.2016, §79, RG. 27.12.2016, S. 29931.

⁸⁵ Alman Federal Anayasa Mahkemesi sosyal devlet ve genel eşitlik ilkelerinden yola çıkarak “varlıkların ve yoksulların hukuken korunan alanda geniş kapsamlı şekilde eşitlenmesi” gerektiği sonucuna vararak bu gerekliliği hukuk devleti ilkesi ile gerekçelendirmiştir; bu sebeple, avukatla temsil edilme zorunluluğu bulunmasa veya bazı durumlardaki avukat tayin etme hakkı bulunması ve hatta hukuki dinlenilme ilkesi bir avukatın katılımını gerektirmese bile sırf bu gerekçenin dahi bir avukata danışmak için geçerli bir neden olduğunu ifade etmiştir, bkz. Bkz. BVerfG, 11.05.2009-1 BvR 1517/08. Benzer gerekçeyle, temyiz mahkemesi duruşmalarında ciddi davalarda kanuni dayanağı olmasa bile sanığa bir müdafî görevlendirilmesi gerektiği savunulmaktadır; zira ancak bu şekilde sanık yargılamanın nesnesi hâline gelmeyecek ve dolayısıyla insan onuru korunacaktır, bkz. Roxin und Schünemann, *Strafverfahrensrecht*, 79.

⁸⁶ Brandstetter v. Austria App. nos. 11170/84; 12876/87; 13468/87 (ECHR, 28 August 1991) §67.

⁸⁷ *Güncel Türkçe Sözlük*, Erişim tarihi: Şubat 15, 2024, <<https://sozluk.gov.tr>>

⁸⁸ Faruk Erem, “Diyalektik Açından Ceza Yargılaması,” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 34, no.1 (1977): 2.

⁸⁹ Faruk Erem, “Savunma ve Ceza Yargılamasının Temeldeki Kusurları,” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 1, no. 1 (1988): 93.

doğar” (fikirlerin çarpışmasından gerçeğin ışığı doğar) sözü bu anlamı açıklamak için yerinde bir ifade olacaktır. Zira gerçek, bir bakış açısı meselesi olduğundan, her ceza muhakemesi tarafının kendine mahsus bir gerçeği, diğer bir ifade ile hükmü bulunmaktadır.⁹⁰ Yargılama makamının, iki karşıtı bir neticede bağdaştırdığı⁹¹ hükmü ise bileşiktir ve bir sentez teşkil eder.⁹²

Gerçekten, ceza muhakemesinde iddia makamı itham ederken kendi tezini ileri sürmekte, savunma makamı ithama karşı savunmasını gerçekleştirirken antitezini beyan etmekte ve yargılama makamı ise hüküm verirken bunların sentezini gerçekleştirmektedir. Geçmişte gerçekleştirmiş bir olayın deliller vasıtasıyla günümüzde ortaya konulmuş şekli olan maddi gerçek⁹³ böylece, farklı ceza muhakemesi süjelerinin ortak çabası ile ortaya çıkarılmaya çalışılır. En nihayetinde, hükmü veren makamın mutlak gerçeği olarak karşımıza çıkan⁹⁴ maddi gerçeğe, yargılama makamının verdiği hüküm ile ulaşılmış olur. Böylece ceza muhakemesi, diyalektik bir süreç olup *kolektif hüküm verme faaliyeti*, başka bir ifade ile *çelişmeli muhakeme faaliyeti* olarak addedilir.^{95,96} Kolektif hüküm vermekte

⁹⁰ Şahin ve Göktürk, *Ceza Muhakemesi*, 28.

⁹¹ Erem, “Savunma ve Ceza,” 94.

⁹² Kunter, *Ceza Muhakemesi*, 29; Erdener Yurtcan, *Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019), 30-31; Yenisey ve Nuhoğlu, *Ceza Muhakemesi*, 800.

⁹³ Hakan Karakehya, “Ceza Muhakemesinin Amacı,” *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 65, no. 2 (2007): 126.

⁹⁴ Şahin ve Göktürk, *Ceza Muhakemesi*, 27.

⁹⁵ Kunter, *Ceza Muhakemesi*, 29; Yenisey ve Nuhoğlu, *Ceza Muhakemesi*, 800 vd.; Nevzat Toroslu ve Metin Feyzioğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (Ankara: Savaş Yayınları, 2016), 38-39; Eckhart Müller, Reinhold Schlothauer und Christoph Knauer (Hrsg.), *Münchener Anwaltshandbuch Strafverteidigung* (München: Verlag C.H. Beck, 2022), §45 Rn. 48.

⁹⁶ “...Ceza muhakemesinin amacı cezai uyumsuzluğu çözüme kavuşturarak maddi gerçeğe ulaşmaktır. Maddi gerçeğe ancak kolektif yargılama sağlanarak ulaşılabilir. Kolektif yargılama, hükmün verilmesine; iddia, savunma ve yargılama makamlarının birlikte katılmasını ifade eder. Kolektif yargılama yapmanın metodu ise, hüküm verme faaliyetine katılacakların düşüncelerini karşılıklı olarak bildirmeleri suretiyle bütün süjelerin birbirlerinin fikirlerini öğrenmeleridir. Mağdur da muhakeme evrelerinde diyalektik yargılamanın gerçekleştirilmesine katkıda bulunarak adil bir hükme ulaşılması için kendisine bağımsız olarak kullanabileceği haklar tanınan bir ceza muhakemesi süjesidir...” Yar. CGK, E. 2014/599, K. 2017/431, 24.10.2017.

bir yöntem olan *çelişme ilkesi*, bu şekilde muhakeme faaliyetine katılan sùjelerin fikirlerini karşılıklı olarak birbirlerine bildirmelerini, birbirlerinin düşüncelerini öğrenmelerini ve hep birlikte düşünmelerini olanaklı kılan bir sistem olarak anlaşılmalıdır.^{97,98} Yargıtay, iddia makamının tezine yer verilip savunma makamının antitezine yer verilmeyen ve böylelikle kolektif niteliği haiz olması gerekirken bu niteliğini kaybederek tarafların fikirlerini birbirine karşı bildirmemesi dolayısıyla çelişme ilkesini göz ardı eden mahkûmiyet kararlarının “kanuni ve yeterli” gerekçeden yoksun olduğunu ifade etmektedir.⁹⁹

Tam anlamıyla çelişmeli ve diyalektik bir usul, aslında yapısında şans ve silahların eşitliğini tam anlamıyla barındırır ve prensip olarak diğer tarafın delillerini açıklamasını gerektirir; bu durum mantıksal olarak Anglo-Amerikan hukuk sistemindeki taraf yargılamalarından kaynaklanmaktadır, zira burada iddia ve savunma makamları “kendi” davalarını genellikle meslekten olmayan bir jüriye kanıtlamak zorunda olduğundan gerçekten çelişmeli bir usul söz konusudur.¹⁰⁰ Kıta Avrupası hukuk sisteminde böyle bir durum söz konusu olmadığı için, savcının konumu da göz önünde bulundurulduğunda Anglo-

---

“...Ceza yargılamasının temel amacı maddi gerçeği, temel hak ve hürriyetler ile hukukun öngördüğü usule uygun bir biçimde ortaya çıkarmaktır. Bu amaca uygun **olarak yargılama makamının önüne getirilen delillerin ve buna dayanan isnadın çelişmeli yargılama ilkesine uygun olarak tartışılması gerekir...**” AYM, B. no. 2014/253, 09.01.2015, §62, RG. 12.05.2015, S. 29353 (vurgu eklenmiştir).

⁹⁷ Şahin, “Anayasa Mahkemesi,” 3052; Karakehya, “Ceza Muhakemesinin,” 128; Toroslu ve Feyzioğlu, *Ceza Muhakemesi*, 20-21. Ayrıca bkz. Rowe And Davis v. the United Kingdom App. no. 28901/95 (ECHR, 16 February 2000) §60; Jasper v. the United Kingdom App. no. 27052/95 (ECHR, 16 February 2000) §51.

⁹⁸ “...Silahların eşitliği ilkesinin tamamlayıcısı olan çelişmeli yargılama ilkesi, kural olarak bir hukuk ya da ceza davasında tüm taraflara, gösterilen kanıtlar ve sunulan görüşler hakkında bilgi sahibi olma ve bunlarla ilgili görüş bildirebilme imkânı vermektedir...” AYM, B. no. 2013/1386, 16.04.2015, §25, RG. 13.07.2015, S. 29415. Ayrıca bkz. J. J. v. the Netherlands App. No. 9/1997/793/994 (ECHR, 27 March 1998) §43; Vermeulen v. Belgium App. No. 19075/91 (ECHR, 20 February 1996) §33.

⁹⁹ Yar. CGK, E. 2016/1113, K. 2021/211, 25.5.2021. Ayrıca bkz. Yar. CGK, E. 2019/622, K. 2022/539, 13.9.2022.

¹⁰⁰ Kai Ambos, “Europarechtliche Vorgaben für das (deutsche) Strafverfahren - Teil II, Zur Rechtsprechung des EGMR von 2000-2002,” *Neue Zeitschrift für Strafrecht* 23, Heft: 1 (2003): 14.

Amerikan hukukundaki ile aynı şartlarda bir çelişmeli yargılamadan bahsedilemez; çünkü taraf yargılaması söz konusu değildir. Usul hukukunda çelişmeli yargılama ilkesinin çeşitli yollarla güvence altına alınabileceğinin altını çizen AİHM, sözleşmecî devletlere herhangi bir usul telkin etmeden, nasıl bir yöntem belirlenirse belirlensin karşı tarafın bir iddianın dosyaya konulduğuna dair bilgilendirilmesini ve buna cevap vermek için gerçek bir imkânâna sahip olmasını şart olarak aramaktadır.¹⁰¹

Adil yargılanma hakkının önemli bir tezahürü olan çelişmeli yargılama ilkesi, taraflara, sunulan delilleri ve yapılan beyanları öğrenerek mahkemenin kararını etkilemek üzere değerlendirme ve açıklamada bulunma fırsatının verilmesini gerektirir.¹⁰² Dolayısıyla bu ilke, savcılığın elinde bulunan lehe veya aleyhe tüm delilleri savunmaya açıklamasını gerektirir¹⁰³; ancak bu gereklilik bir prensip olup istisnaları mümkündür.¹⁰⁴ Nitekim, Anayasa Mahkemesi, çelişmeli yargılama ilkesinin taraflara dava malzemesine ilişkin bilgi sahibi olma hakkının tanınması gerektirdiğini ve bu durumun, tarafların yargılamanın bütününe aktif şekilde katılabilmesini beraberinde getirdiğini ifade etmektedir; yüksek mahkeme ayrıca, yine çelişmeli yargılama ilkesi gereğince taraflara yorum yapma hakkının tanınması gerektiğini de eklemektedir.¹⁰⁵ AİHM de bu doğrultuda olmak üzere, çelişmeli yargılama ilkesi gereğince sanığın, savunmasını uygun bir şekilde düzenleme ve tüm argümanlarını mahkemeye herhangi bir kısıtlama olmaksızın sunma, sonuçta da böylece yargılamanın sonucunu etkileme imkânına sahip olması gerektiğini ifade etmektedir.¹⁰⁶ Dolayısıyla, örneğin tarafların mahkemede dinlenilmemesi veya taraflara delillere itiraz etme imkânının tanınmaması, yargılamanın hakkaniyete aykırı duruma gelmesine neden olabilir.¹⁰⁷

---

¹⁰¹ Bkz. Brandstetter v. Austria App. nos. 11170/84; 12876/87; 13468/87 (ECHR, 28 August 1991) §67.

¹⁰² Valerius, "EMRK Art. 6 Recht auf ein faires Verfahren," Rn. 11; Rook v. Germany App. no. 1586/15 (ECHR, 25 October 2019) §56. Ayrıca bkz. AYM, B. no. 2013/1780, 20.03.2014, §25, RG. 10.05.2014, S. 28996.

¹⁰³ Rook v. Germany App. no. 1586/15 (ECHR, 25 October 2019) §58.

¹⁰⁴ Valerius, "EMRK Art. 6," Rn. 11.

¹⁰⁵ AYM, B. no. 2013/1780, 20.03.2014, §25, RG. 10.05.2014, S. 28996.

¹⁰⁶ Bkz. Rook v. Germany App. no. 1586/15 (ECHR, 25 October 2019) §56.

¹⁰⁷ AYM, B. no. 2013/1780, 20.03.2014, §25, RG. 10.05.2014, S. 28996.

Çelişmeli yargılama ilkesi, dava dosyası hakkında bilgi sahibi olma ile yorum yapma haklarının tanınmasını gerektirdiği için, ceza davasında ulaşılmaması istenen temel amaç olan maddi gerçeğin adil yargılanma hakkına uygun olarak ortaya çıkarılması hedefinin gerçekleştirilmesinde en önemli unsurlardan biridir.¹⁰⁸ Zira gerçek bütüne ve dolayısıyla da gerçek hükme varılabilmesinin tek yolu, ceza muhakemesinde diyalektiğin doğal şartlarının tesis ve muhafaza edilmesinden geçmekte olup¹⁰⁹ bu kapsamda da müdafie savunmanın gereklerini yerine getirebilme imkânı sağlanması zaruridir.¹¹⁰ Bu gerekçeyle, ceza yargılamasının çelişmeli olmasında kamu yararı da bulunmaktadır. Çelişmeli bir ceza yargılaması ile hem suç ile itham edilen kişinin adil yargılanma hakkı korunmakta hem de kamu yararı gerçekleşmektedir, zira ceza muhakemesinde hükmün sağlıklı gerçekleştirilen bir sentez sonucunda ortaya çıkması, maddi gerçeğin en isabetli şekilde ortaya çıkmasına hizmet eder.

Çelişmeli yargılama ilkesi, ilk bakışta sadece kamu davası açıldıktan sonra gündeme geldiği izlenimini uyandırabilir; ancak kovuşturma aşamasından önce de çelişmeli yargılama ilkesi söz konusu olur. Örnek olarak, soruşturma aşamasında şüphelinin tutuklu olması mümkündür; bu tutukluma kararının veya tutukluluğun devamına ilişkin kararların verilmesinde de çelişmeli yargılama ilkesine dikkat edilmesi gerekir.¹¹¹ Dolayısıyla tutukluluğun gözden geçirilmesi sırasında savunmanın dosyalara erişim talebinin soruşturmanın amacına yönelik tehdit oluşturduğu gerekçesiyle kısmen veya tamamen reddedilmesi, müdafinin şüphelinin tutukluluğuna itiraz edebilmesi için gerekli olan belgelere erişimi engellemesi dolayısıyla çelişmeli yargılama ilkesinin ve bunun yanı sıra ayrıca silahların eşitliği ilkesinin ihlal edilmesi neticesini beraberinde getirecektir.¹¹² Yargılamanın çelişme ilkesine aykırı şekilde gerçekleştirilmesi, çelişme ilkesinin

---

¹⁰⁸ AYM, B. no. 2013/1780, 20.03.2014, §25, RG. 10.05.2014, S. 28996.

¹⁰⁹ Erem, "Savunma ve Ceza," 98.

¹¹⁰ Erem, "Diyalektik Açından," 7.

¹¹¹ Simone Kämpfer, und Daniel Travers, "StPO § 147 Akteneinsichtsrecht, Besichtigungsrecht; Auskunftsrecht des Beschuldigten," in *Münchener Kommentar zur Strafprozessordnung, Band 1*, Herausgegeben von Hans Kudlich (Verlag C. H. Beck, 2023), Rn. 27a.

¹¹² Ambos, "Europarechtliche Vorgaben," 14.

adil yargılanma hakkının alt unsurlarından biri olması dolayısıyla AİHS'in 6'ncı maddesiyle ve ulusal hukukumuzda Anayasa'nın 36'ncı maddesinin birinci fıkrasıyla hüküm altına alınan adil yargılanma hakkının ihlal edildiğinin göstergesi olacaktır.

B. Çelişmeli Yargılama İlkesinin Müdafinin Önemi Bakımından Değerlendirilmesi

Hükümün şeklen değil hakikaten mevcudiyeti, itham-savunma diyalektiğine bağlıdır¹¹³; zira doğruyu bulmak için sadece itham (tez) yeterli olmadığından ve savunma (antitez) olmazsa hüküm (sentez) sadece ithamı yansıtacağından netice yanlış olacaktır.¹¹⁴ Bu sebeple yargılama makamının maddi gerçeğe en doğru şekilde ulaşabilmesi için sentez sürecinin sağlıklı şekilde işlemesi gerekir. Bunun için de iddia ve savunma bakımından diyalektik koşulların tesis ve muhafaza edilmesi önem arz eder. Bu açıklamalardan sonra, ceza muhakemesi sürecinin amacına ulaşabilmesi için savunma makamına, savunmanın gereklerini yerine getirmesi imkânının tanınmış olması gerektiğini ifade etmekte fayda vardır. Zira aksi hâlde diyalektik sonuç vermeyecektir.¹¹⁵

Gerçekten, ifade edildiği üzere itham-savunma diyalektiği hususunun önemi bağlamında yargılama makamının ceza muhakemesinde maddi gerçeğe en doğru şekilde ulaşabilmesi için savunma makamı kritik bir rol oynamaktadır.^{116,117} 1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nun 1'inci maddesinde bir kamu hizmeti olarak telakki edilen avukatlığın, "yargının kurucu unsurlarından olan" bağımsız savunmayı serbestçe temsil ettiğine dikkat çekilmiştir. Dolayısıyla savunma, yargının "kurucu" unsurlarından biri olarak açıkça kabul edilmiştir. Ceza muhakemesi

---

¹¹³ Erem, "Diyalektik Açıdan," 4.

¹¹⁴ Erem, "Diyalektik Açıdan," 94.

¹¹⁵ Erem, "Diyalektik Açıdan," 98.

¹¹⁶ "Hukuk devletinin olmazsa olmaz koşulu olan 'bağımsız yargı', yargının olmazsa olmaz koşulu olan 'savunma' ile birlikte anlam kazanır. Savunma, 'sav-savunma-karar' üçgeninden oluşan yargının vazgeçilmez ögesidir. Adaletli bir yargılamanın varlığı, ancak avukatın etkin katılımıyla sağlanabilir." AYM, E. 2007/16, K. 2009/147, 15.10.2009, RG. 08.01.2010, S. 27456.

¹¹⁷ Karş. Toroslu ve Feyzioğlu, *Ceza Muhakemesi*, 36.

hukukunda “şüpheli veya sanığın ceza muhakemesinde savunmasını yapan avukatı” (CMK m. 2/1-c) olan müdafî, kelime manası itibarıyla “bir davada, davacı veya davalının haklarını savunan kimse, savunucu” anlamlarına gelmektedir.¹¹⁸ Mesleğinin icrası bağlamında bir kamu görevlisi olan avukat, “hak ve yasa işlerinde isteyenlere yol göstermeyi, mahkemelerde, devlet dairelerinde başkalarının hakkını aramayı, korumayı meslek edinen ve bunun için yasanın gerektirdiği şartları taşıyan kimse” olarak tanımlanmaktadır.¹¹⁹ Bu anlamda olmak üzere, önemini çelişmeli yargılama ilkesi perspektifinden ceza muhakemesinin temel amacına ulaşamaması boyutunda ciddi şekilde hissettiren ve dolayısıyla kamu yararının gerçekleşmesi bakımından da vazgeçilmez bir konuma sahip olan müdafî, ayrıca somut bir davada ilgili kişinin adil yargılanma hakkının gerçekleştirilmesini de sağladığı için, önemi hem şüpheli veya sanık açısından sübjektif hem de kamu yararı bakımından objektif olarak belirginleşmektedir. Nitekim bu gerekçelerle CMK’da ihtiyari müdafiliğin yanı sıra zorunlu müdafiliğe ilişkin düzenlemelere de yer verilmiştir¹²⁰. İhtiyari müdafî, şüpheli veya sanığın müdafî vasıtasıyla savunulmayı tercih etme imkânına sahip olduğu durumlarda görev yapan müdafî iken zorunlu müdafî¹²¹ ise görevlendirilmesi noktasında şüpheli veya sanığın iradesinin ehemmiyet arz etmediği durumlarda vazife icra eden müdafîdir.¹²²

AİHM, bir suç ile itham edilen kişinin ceza yargılamasına etkin şekilde katılma hakkının söz konusu 6’ncı maddeyle garanti altına alındığına işaret ederken, 6’ncı

¹¹⁸ (Güncel Türkçe Sözlük) Erişim tarihi: Şubat 15, 2024, <<https://sozluk.gov.tr/>> Karş. Jürgen Wessing, “StPO § 137 Recht des Beschuldigten auf Hinzuziehung eines Verteidigers.” in *BeckOK StPO mit RiStBV und MiStra*, Herausgegeben von Jürgen Peter Graf (München: Verlag C. H. Beck, 2022), 137 Rn. 3-6.

¹¹⁹ (Güncel Türkçe Sözlük) Erişim tarihi: Şubat 15, 2024, <<https://sozluk.gov.tr/>>

¹²⁰ Zorunlu müdafilik hakkında bkz. Yenisey ve Nuhoğlu, *Ceza Muhakemesi*, 215 vd.; Şahin ve Göktürk, *Ceza Muhakemesi*, 229 vd.; Centel ve Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 192 vd.

¹²¹ CMK m. 150/2: “Müdafî bulunmayan şüpheli veya sanık; çocuk, kendisini savunamayacak derecede malul veya sağır ve dilsiz ise, istemi aranmaksızın bir müdafî görevlendirilir.” CMK m. 150/3: “Alt sınırı beş yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlardan dolayı yapılan soruşturma ve kovuşturamada ikinci fıkra hükmü uygulanır.” Ayrıca bkz. CMK m. 74/2; CMK m. 91/7; CMK m. 101/3; CMK m. 204; CMK m. 247/4.

¹²² Yar. CGK, E. 2011/10-182, K. 2011/204, 11.01.2011. Ayrıca bkz. Centel ve Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 194.

madde bir bütün olarak okunduğunda bu hususun çelişmeli yargılama mevzuuna mündemiç bir hak olduğunun anlaşıldığına işaret etmektedir.¹²³ Gerçekten, iddiaya karşı savunma tanınmadığı takdirde, çelişmeli yargılama ilkesine uygun bir muhakeme gerçekleştirilmesi mümkün olmayacağı gibi maddi gerçeğin ortaya çıkarılması da mümkün olamayacaktır.¹²⁴ Diğer bir ifadeyle, çelişmeli bir yargılama gerçekleştirilmesi için, savunmanın etkili bir savunma gerçekleştiribilmesi ve dolayısıyla müdafinin görevini gereği gibi yerine getirebilme imkânına sahip olması vazgeçilmez bir husustur. Çünkü müdafinin görevini gereği gibi yerine getirebilmesi, sentez sürecinin olması gerektiği gibi işlemesine ve dolayısıyla çelişmeli yargılama ilkesine hizmet eder. Müdafinin görevini gereği gibi yerine getirebilmesi kapsamında ise savunma makamına tanınan hak ve yetkiler önem arz eder.

Bir suç ile itham edilen herkesin sahip olduğu haklar arasında AİHS'in 6'ncı maddesinin üçüncü fıkrasının (a) bendinde "*Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden ...ayrıntılı olarak haberdar edilmek*" sayılmıştır. Bu hak, savunmanın gereği gibi yerine getirilmesini sağlayan bir güvence olup AİHS'in 6'ncı maddesinde güvence altına alınan hakkaniyete uygun yargılama hakkının temel ön koşuludur.¹²⁵ Bu bağlamda, ayrıca, bir suç ile itham edilen herkesin, savunmasını hazırlamak için gerçekleştirilen soruşturmaların sonuçları hakkında bilgi sahibi olma imkânına da sahip olması gerekir.¹²⁶ Bu kapsamda çalışma ilkesinin gerçekleşmesi için müdafinin görevini gereği gibi yerine getirebilmesi yolunda, öncelikle dosya inceleme yetkisi önem taşır zira soruşturma evresinde gerçekleştirilen işlemlerde yazılılık esastır. Muhakeme sürecinde bilgi asimetrisinin azaltılması, etkili bir savunma için ön koşuldur ve bu da ancak suçlanan kişinin neyle ve neye dayanarak suçlandığı bilgisini mümkün olan en

---

¹²³ Stanford v. United Kingdom App. No. 16757/90 (ECHR, 23 February 1994) §26.

¹²⁴ AYM, B. no. 2014/12002, 08.12.2016, §69, RG. 27.12.2016, S. 29931.

¹²⁵ AYM, B. no. 2013/4784, 07.03.2014, §35.

¹²⁶ Rook v. Germany App. no. 1586/15 (ECHR, 25 October 2019) §57.

erken aşamada elde etmesiyle sağlanır.¹²⁷ CMK'nın 153'üncü maddesinde, kural olarak, müdafinin soruşturma evresinde dosya içeriğini inceleyebileceğine ve istediği belgelerin bir örneğini harçsız alabileceğine hükmedilmiştir. Ancak dosya inceleme yetkisine sahip olan müdafinin bu yetkisinin, kanunen sınırlandırılabilmesi mümkündür. Buna karşın, kanunen gerekli olmadığı hâlde müdafinin dosya incelemekten mahrum bırakılması savunmanın kısıtlanması anlamına geleceğinden adil yargılanma hakkının ihlal edilmesi neticesini beraberinde getirecektir.¹²⁸ İlâveten, kovuşturma evresinde de yine savunma makamının aynı hususlardan haberdar olması, çelişme ilkesinin hayata geçirilmesi bakımından gereklidir. Dosyaya erişim, hukuk devleti ilkesinden kaynağını alan adil yargılanma hakkının somutlaştırılmasını temsil eder zira pratikte dosyaların incelenmesi "bilgi dengesi" yaratarak suç ile itham edilen kişinin ve müdafinin muhakemenin seyrini aktif şekilde etkileyebilmesini sağlar; dosyaların incelenmesi bu şekilde adil bir ceza muhakemesi idealini hayata geçirmekle beraber yargılamanın çelişmeli gerçekleştirilmesinin yanı sıra silahların eşitliğini de sağlamış olur.¹²⁹

Yine, bir suç ile itham edilen herkesin sahip olduğu haklar arasında AİHS'in 6'ncı maddesinin üçüncü fıkrasının (b) bendinde "*Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak*" sayılmıştır. Savunmanın hazırlanması için gerekli zamana sahip olma hakkı, Anayasa'nın 36'ncı maddesinde yer alan "*meşru vasıta ve yollardan yararlanmak*" ifadesine dahildir.¹³⁰ Bahsi geçen hak doğrultusunda, bireysel ve kamusal savunma makamlarına savunmayı gerçekleştirebilmek için gereken hazırlıkları yapabilecekleri zamanın verilmesi gerekir¹³¹; bu süre kanunla genel olarak tespit edilemez zira işlenen her suç birbirinden farklı olduğu gibi savunmanın hazırlanması için ihtiyaç duyulan süre de birbirinden farklıdır.¹³² Suç isnadı altında bulunan kişinin "*savunmasını*

---

¹²⁷ Nicolas Böhm, Effektive Strafverteidigung und Vertrauen, Die Bedeutung von Vertrauen in der Verteidigungsbeziehung unter besonderer Beachtung der Pflichtverteidigung (Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2021), 28.

¹²⁸ OLG Brandenburg, 20.09.1995-2 Ws 174/95.

¹²⁹ OLG Brandenburg, 20.09.1995-2 Ws 174/95.

¹³⁰ AYM, E.1992/8, K.1992/39, 16/6/1992, RG. 06.10.1992, S. 21367

¹³¹ AYM, B. no. 2013/4784, 07.03.2014, §38.

¹³² AYM, E.1992/8, K.1992/39, 16/6/1992, RG. 06.10.1992, S. 21367

hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara” sahip olması gerekliliği, çelişmeli yargılama ilkesi bakımından müdafiiin önemine işaret etmek bakımından önemli bir perspektif sunar. Zira bireysel savunma makamı olarak suç isnadı altında bulunan kişinin yanında kamusal savunma makamı olarak bulunan müdafiiin, savunma hazırlamak için gereken zamana veya kolaylığa sahip olmadığı durumlarda etkili bir savunma gerçekleştirilemeyecektir. Bu gerekçeyle, iddia makamlarının tezlerine karşı gerçek anlamda bir antitez ileri sürülemeyecektir, zira müdafiiin bu durumda gerçekten var olduğu söylenemez, görevini yerine getiremediği için sadece görünüşte bir müdafii bulunduğu ifade edilebilir. Dolayısıyla bunun neticesi olarak, ceza yargılamasında işleme gereken sentez süreci olması gerektiği gibi işlemeyecektir. Diğer bir ifadeyle, çelişmeli yargılama gerçekleşmeyecek ve adil yargılanma hakkı ihlal edilmiş olacaktır. Bu doğrultuda, çelişmeli bir yargılamanın gerçekleşebilmesi için müdafie savunma hazırlamak üzere gereken zaman ve kolaylıkların tanınması gerektiği sonucuna ulaşılır. Nitekim esas olan, çelişmeli yargılamanın gerçekleşmesi için müdafiiin bulunması ve müdafie etkili bir savunma yapabilme imkânının tanınmış olmasıdır. İşte, savunmanın hazırlanması için gerekli zamana sahip olma hakkı da müdafie etkili bir savunma yapabilme imkânın sunan noktalardan biridir. Bu açıklamalardan sonra ifade etmek gerekir ki, savunmanın hazırlanması için gerekli zamana sahip olma hakkının güvence altına alınması, çelişmeli yargılamanın gerçekleşmesine hizmet etmekle birlikte, bu doğrultuda olmak üzere genel olarak savunma makamının ve özel olarak kamusal savunma makamı olarak müdafiiin önemini gözler önüne serer.

Şüpheli veya sanığın müdafii yardımından yararlandırılması konusunda sözleşmeli devletlerin pozitif bir yükümlülükleri olsa da ayrıca müdafii yardımının etkin bir savunmayı sonuçlandırıp sonuçlandırmadığının da tespit edilebilmesi önem taşır. Gerçekten, sadece müdafii atanması yeterli değildir; atanan müdafiiin de görevini gereği gibi yerine getirmiş olması gerekir. Anayasa Mahkemesi de, görevlendirilen müdafiiin etkin bir hukuki yardım sağlamadığının yetkili makamlarca tespit edilmesi hâlinde, özen yükümlülükleri dolayısıyla müdafilere gerekli müdahalede bulunulması gerektiğine hükmetmiştir.¹³³ Zira CMK'nın 151'inci maddesinin birinci fıkrasına göre “150 nci madde hükmüne göre

¹³³ AYM, B. no. 2014/12002, 08.12.2016, §76, RG. 27.12.2016, S. 29931.

görevlendirilen müdafî, duruşmada hazır bulunmaz veya vakitsiz olarak duruşmadan çekilir veya görevini yerine getirmekten kaçınırsa, hâkim veya mahkeme derhâl başka bir müdafî görevlendirilmesi için gerekli işlemi yapar. Bu durumda mahkeme oturuma ara verebileceği gibi oturumun ertelenmesine de karar verebilir.” Üstelik, maddenin devam eden ikinci fıkrasına göre ise “Eğer yeni müdafî savunmasını hazırlamak için yeterli zaman olmadığını açıklarsa oturum ertelenir.”

Sonuç olarak, müdafilik konumu çelişmeli yargılama ilkesinin gerçekleştirilmesini sağlayarak hem kişilerin adil yargılanma haklarının korunmasını hem de ceza muhakemesinin amacına ulaşarak maddi gerçeğin adil bir yargılamayla ortaya çıkarılmasını temin ederek kamu yararının gerçekleşmesini sağlamaktadır. Ayrıca soruşturma aşamasında da özellikle tutukluluğa ve tutukluluğun devamına ilişkin işlerde çelişmeli yargılama ilkesinin somut olayın ve muhakeme evresinin özellikleri de dikkate alınmak suretiyle mümkün olduğu kadar uygulanması gerekir; bu gerekçeyle çelişmeli yargılama ilkesi, ayrıca haksız tutuklamalara karşı da bir güvence sağlamaktadır.

III. SİLAHLARIN EŞİTLİĞİ İLKESİ BAKIMINDAN MÜDAFİİN ÖNEMİ

A. Genel Olarak Silahların Eşitliği ilkesi

Hukuk devleti ilkesine dahil olan adil yargılanma hakkı, taraflara, usul kuralları çerçevesinde mahkemenin kararlarıyla ilgili her şey sunma ve haklarını korumak maksadıyla yargılamanın gidişatını ve neticesini etkileme konusunda “eşit” imkân verilmesini gerektirir.¹³⁴ Çünkü bir ceza muhakemesi süreci içerisinde suç şüphesi altında bulunan kişiler muhakemenin objesi olmamalıdır, bu kişilere haklarını korumaları ve muhakemenin seyri ile sonucunu etkileme imkânı tanınmalıdır.¹³⁵ Silahların eşitliği ilkesi, davanın taraflarından birini diğer

---

¹³⁴ BSG, 12.11.1981-7 RAr 67/80; BSG, 20.04.1983 -9a RV 37/82.

¹³⁵ Bu yönde bkz. BVerfG, 19.10.1977-2 BvR 462/77; BVerfG, 17.05.1983-2 BvR 731/80; BVerfG, 25.09.2001-2 BvR 1152/01; BVerfG, 06.08.2003-2 BvR 1071/03; BVerfG, 27.12.2006-2 BvR 1872/03; BVerfG, 05.10.2020-2 BvR 554/20; BVerfG, 20.06.2023-2 BvR 1167/20; BVerfG, 21.06.2023-2 BvR 1090/21; OLG Düsseldorf, 22.07.2015-2 RBs 63/15; OLG Frankfurt, 17.03.2009-3 Ws 223/09.

tarafa nispeten dezavantajlı konuma düşürmeyecek koşullar altında, taraflardan her birinin deliller de dahil olmak üzere davasını ortaya koymak için kabul edilebilir ve makul imkânlarla sahip olması zorunluluğunu ifade eder.¹³⁶ Böylece adil yargılanma hakkının bir parçası ve alt unsuru olan silahların eşitliği ilkesi¹³⁷, muhakemeye katılanların eşit muamele görmelerini, aynı ölçüde bilgilendirilmelerini, aynı koşullar altında beyanda bulunmak ve davalarını sunmak için aynı imkânlarla sahip olmalarını gerektirir.¹³⁸ İlke, başlarda AİHS'in 6'ncı maddesi bağlamında çeşitli şekillerde yorumlanmış olsa da bu konudaki ilk öncü davalar Avusturya'da temyiz davalarındaki duruşmalarla ilgili olarak görülmüş ve AİHM, en azından karşı taraf dinlendiğinde sanığın veya bir temsilcisinin duruşmaya katılmasına izin verilmemesini AİHS'in 6'ncı maddesinin ihlali olarak değerlendirirken karşı taraflara eşit muamele edilmesi gerektiğine işaret etmiş ve "silahların eşitliği" kavramının bu yöndeki yorumunu benimsemiştir.¹³⁹

Anayasa Mahkemesi, adil yargılanma hakkının unsurlarından biri olduğunu ve hatta ceza davalarında adil yargılamanın temel unsuru olduğunu ifade ettiği silahların eşitliği ilkesinin¹⁴⁰, "*davanın taraflarının usuli haklar bakımından aynı koşullara tabi tutulması ve taraflardan birinin diğerine göre daha zayıf bir duruma düşürülmeksizin iddia ve savunmalarını makul bir şekilde mahkeme önünde dile getirme fırsatına sahip olması*" anlamlarına geldiğini ve ceza yargılamasının yanı sıra hukuk

---

¹³⁶ Dombo Beheer B.V. v. the Netherlands App. no. 14448/88 (ECHR, 27 October 1993) § 33; Ankerl v. Switzerland App. no. 17748/91 (ECHR, 23 October 1996) § 38; Nideröst-Huber v Switzerland App. no. 18990/91 (ECHR, 18 February 1997) §23; Kress v. France App. no. 39594/98 (ECHR, 7 June 2001) §72.

¹³⁷ Valerius, "EMRK Art. 6," Rn. 10.

¹³⁸ Harrendorf, König und Voigt, *Handkommentar EMRK*, Art. 6 Rn. 117.

¹³⁹ Safferling, "Audiatur et altera," 181-182.

¹⁴⁰ AYM, B. no. 2013/1134, 16.05.2013, §32, RG. 01.06.2013, S. 28664; AYM, E. 2012/69 K. 2012/149, 01.10.2012, RG. 13.02.2013, S. 28558; AYM, B. no. 2014/253, 09.01.2015, §63, RG. 12.05.2015, S. 29353.

davaları ile idari davalarda da bu ilkeye uyulması gerektiğini¹⁴¹ belirtmiştir. Ayrıca bu genel açıklamalara ek olarak, ceza yargılamasında söz konusu ilkenin özellikle “*yargılama faaliyetinde iddia makamı ile sanığın eşit imkânlarla sahip olmaları*” anlamına geldiğine ve bu gerekçeyle de ilkenin, ceza muhakemesinde devlet mekanizmasını arkasına alan iddia makamına karşı sanığın savunma hakkının temel güvencesini oluşturduğunu ifade etmektedir.¹⁴² Bu gerekçelerle, söz gelimi, taraflara delillere itiraz etme imkânının tanınmaması, tarafların mahkemece dinlenilmemesi veya taraflara tanık delili dâhil delillerini sunma ve inceletme konusunda uygun imkânların verilmemesi yargılamanın hakkaniyete aykırı hâl gelmesi neticesini beraberinde getirecektir.¹⁴³ Sonuçta, ceza yargılamasında savcı ile suçlanan kişi arasında usule ilişkin belirli bir “silah eşitliği” gerekir ve bu imkânın sağlanması ile silahların eşitliği temin edilir.¹⁴⁴ Ancak ilkenin bu önemli özel sonucuna rağmen, daha genel bir mana içerdiği unutulmamalıdır; zira ilke sadece suç isnadı altındaki kişiyi savcı karşısında güçlendirmemektedir, aynı zamanda suçtan zarar görenin, mağdurun, tanığın ve hatta bilirkişinin de konumunu sağlamlaştırarak bu kişilerin de hukuki yardım alması gerekliliğine işaret etmektedir.¹⁴⁵

Alman hukukunda, silahların eşitliği ilkesinin hem adil yargılanma hakkının unsurlarından biri olması dolayısıyla hukuk devletinin¹⁴⁶ hem de sosyal devlet

---

¹⁴¹ Bkz. AYM, B. no. 2013/1134, 16.05.2013, §32, RG. 01.06.2013, S. 28664; AYM, B. no. 2013/1386, 16.04.2015, §26, RG. 13.07.2015 S. 29415. Karş. AYM, E. 2012/69 K. 2012/149, 01.10.2012, RG. 13.02.2013, S. 28558. Karş. Perić v. Croatia App. no. 34499/06 (ECHR, 27 March 2008) §19.

¹⁴² AYM, B. no. 2014/253, 09.01.2015, §63, RG. 12.05.2015, S. 29353.

¹⁴³ Örneğin bkz. Feldbrugge v. the Netherlands App. no. 8562/79 (ECHR, 29 May 1986) §44; AYM, B. no. 2013/1386, 16.04.2015, §24, RG. 13.07.2015, S. 29415; AYM, B. no. 2013/1386, 16.04.2015, §§27-30, RG. 13.07.2015, S. 29415.

¹⁴⁴ Kindhäuser und Schumann, *Strafprozessrecht*, 77; Harrendorf, König und Voigt, *Handkommentar EMRK*, Art. 6 Rn. 117. Klaus Volk und Armin Engländer, *Grundkurs StPO* (Nördlingen: Verlag C.H. Beck, 2021), 50. Ayrıca bkz. BVerfG, 12.01.1983-2 BvR 864/81. Silahların eşitliği ilkesinin bağımsız bir anlama sahip olup olmadığının şüpheli olduğu yönündeki görüş için ayrıca bkz. Harrendorf, König und Voigt, *Handkommentar EMRK*, Art. 6 Rn. 118.

¹⁴⁵ Ünver ve Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 43.

¹⁴⁶ Almanca bulunan “*Rechtsstaatlichkeit*”, İngilizcede bulunan “*rule of law*” kavramının bir nevi Alman varyasyonu olarak nitelendirilir, bkz. Matthias Koetter, “*Rechtsstaat und*

ilkesiyle bağlantılı olarak, Alman Anayasası'nın 3'üncü maddesinin birinci fıkrasında¹⁴⁷ düzenlenmiş olan genel eşitlik temel hakkının bir görünüm şekli

---

Rechtsstaatlichkeit in Germany," in *Understandings of the Rule of Law in various legal orders of the World, Rule of Law Working Paper Series Nr. 1*, ed. Matthias Koetter und Gunnar Folke Schuppert, (Berlin: 2010), 1.

Bu bakımdan konuyu Anglo-Amerikan hukuku perspektifinden de kısaca değerlendirmek gerekirse silahların eşitliği ilkesi bakımından suç ile itham edilen kişiye yeterli hukuki yardım sağlanıp sağlanmadığının, hukukun üstünlüğü ilkesinin gerçekleştirilmesi için de kritik önem arz ettiğini ifade etmek gerekir. Üstelik bu hukuk sisteminde taraf yargılamasının söz konusu olduğu nazarı itibara alındığında, ilkenin rolünün Kıta Avrupası hukuk sistemlerine nispetle daha belirgin olduğu sonucuna ulaşmak gerekecektir. Nitekim, silahların eşitliği ilkesinin dayanağı da Anglo-Amerikan taraf yargılaması geleneğidir, bkz. Roxin und Schünemann, *Strafverfahrensrecht*, 79. Karş. Lohse und Jakobs, *Karlsruher Kommentar*, MRK Art. 6 Rn. 45.

Amerikan Barolar Birliği (The American Bar Association's-ABA) tarafından 2006 yılında kurulup 2009 yılında bağımsız, kâr amacı gütmeyen bir organizasyona dönüşen ve dünya çapında hukukun üstünlüğünün gelişmesi için faaliyet gösteren Dünya Adalet Projesi (World Justice Project-WJP) (WJP hakkında bkz. Erişim tarihi: Şubat 15, 2024, <<https://worldjusticeproject.org/about-us>>), hukukun üstünlüğünü esasen 4 evrensel prensip üzerinden belirler: hesap verebilirlik (*accountability*), adil yasa (*just law*), açık hükümet/şeffaf devlet (*open government*), erişilebilir ve tarafsız yargılama (*accessible and impartial justice*). Bu 4 evrensel ilke üzerine kurulu 8 ana faktör ve 44 alt faktör ile organizasyon tarafından ülkelerin hukukun üstünlüğü endeksi belirlenmektedir. Hükümet yetkileri üzerindeki kısıtlamalar, yolsuzluğun olmaması, açık hükümet/şeffaf devlet, temel haklar, düzen ve güvenlik, düzenleyici uygulamalar ve hukuk adaletinin yanı sıra nihayet *ceza adaleti* sekizinci faktördür. *Ceza adaleti* faktörü açısından hukukun üstünlüğü endeksinin belirlenmesinde dikkate alınan 7 alt faktör ise şunlardır: *ceza soruşturması sisteminin etkililiği, ceza muhakemesi sisteminin zamanlı oluşu ve etkililiği, ıslah sisteminin suçlu davranışları azaltmada etkililiği, ceza muhakemesinin tarafsızlığı, ceza muhakemesinde yolsuzluk olmaması, ceza muhakemesinde devletin uygun olmayan etkisinin bulunmaması ve hukukun gerektirdiği süreç ile suçlanan kimsenin hakları*. Suçlanan kimsenin hakları bağlamında, bu kişiye yeterli hukuki yardım sağlanıp sağlanmadığı, bu kapsamdaki kistaslardan bir tanesini teşkil eder, World Justice Project, (2022). *Rule of Law Index 2022*. Washington: WJP, 14 ff.: Erişim tarihi: Şubat 15, 2024, <<https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/downloads/WJPIndex2022.pdf>>. Bu kapsamda ifade etmek gerekir ki, suç ile itham edilen kişiye yeterli hukuki yardımın sağlanmış olması sadece o kişiye değil, ayrıca adalete ve dolayısıyla da hukukun üstünlüğü ilkesinin gerçekleştirilmesine hizmet edecektir.

¹⁴⁷ "Bütün insanlar yasa önünde eşittirler." Deutscher Bundestag, Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası, 14.

olduğu kabul edilmekte olup¹⁴⁸ ayrıca Alman Anayasası'nın 2'nci maddesinin birinci fıkrasındaki genel özgürlük hakkıyla da arasında bağlantı kurulmaktadır.¹⁴⁹ Ancak eşitlik ilkesinin bir kaynak olarak devreye sokulması, en azından AİHS'in 6'ncı maddesinin tam bir eşitlik sağlama yükümlülüğü yaratmadığı nispette, yanıltıcı olarak nitelendirilmiş ve eleştirilmiştir.¹⁵⁰

Öğretide bir görüşe göre "silahların eşitliği" teriminin yanlış anlaşılmaya yol açabilecek nitelikte olduğu¹⁵¹ zira savcının ve savunmanın görevlerinin ve ayrıca bu görevleri yerine getirmek için sahip oldukları ilgili hukuki enstrümanların özel olması nedeniyle ceza yargılamasında gerçek bir güç dengesi anlamında silahların eşitliğinin söz konusu olmayacağı ileri sürülmüştür¹⁵². Bu görüş aslında, Kıta Avrupası hukuk sistemlerinde ceza yargılamalarının taraf yargılaması olmamasından kaynaklanmaktadır.¹⁵³ Gerçekten, Anglo-Amerikan taraf yargılaması geleneği, adil yargılanma bağlamında, yargılamanın taraflarının mümkün merteye en eşit konumda bulunması anlamında bir silahların eşitliği ilkesini hedeflemektedir.¹⁵⁴ Oysa bu hedef gerçekten, özellikle kamusal iddia makamı olarak savcılığın görev ve yetkileri göz önünde bulundurulduğunda, Kıta Avrupası hukuk sistemlerinde ceza yargılaması bakımından gerçekçi değildir. Örneğin, soruşturmayı yürüten savcılık makamının soruşturma prosedürü sırasında bilgi edinmek için sanıktan farklı imkânlarla sahip olması

---

¹⁴⁸ Ayrıca bkz. Bruno M. Kübler et al., *Kommentar zur Insolvenzordnung, Band I* (Köln: RWS Verlag, 2024), §5 Rn. 14.

¹⁴⁹ BVerfG, 25.07.1979-2 BvR 878/74; VerfG Brandenburg, 16.06.2005-VfGBbg 282/03; Safferling, "Audiatur et altera," 184.

¹⁵⁰ Karpenstein und Mayer, *EMRK Kommentar*, Art. 6 Rn. 126.

¹⁵¹ Roxin und Schünemann, *Strafverfahrensrecht*, 80.

¹⁵² Ayrıca bkz. Bernhard Kramer, *Grundlagen des Strafverfahrensrechts, Ermittlung und Verfahren* (Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer, 2021), 67-68; Roxin und Schünemann, *Strafverfahrensrecht*, 80; Lohse und Jakobs, *Karlsruher Kommentar*, MRK Art. 6 Rn. 45.

¹⁵³ Karş. Kramer, *Grundlagen des Strafverfahrensrechts*, 67-68; Krey und Heinrich, *Deutsches Strafverfahrensrecht*, 186; Schäfer, *Strafprozessrecht*, 99; Safferling, "Audiatur et altera," 182-183.

¹⁵⁴ Roxin und Schünemann, *Strafverfahrensrecht*, 80. Karş. Lohse und Jakobs, *Karlsruher Kommentar zur Strafprozessordnung*, MRK Art. 6 Rn. 45.

kaçınılmazdır.¹⁵⁵ Alman Federal Anayasa Mahkemesi de savcılık ile savunma makamına eşit usuli haklar gerektirebilecek silahların eşitliği ilkesinin, “mutlak bir hak eşitliği iddiası” türetmek için kullanılamayacağını¹⁵⁶ ve örneğin savcılık ile savunma makamının eşit soruşturma olanaklarına sahip olamayacağını belirtmiştir.¹⁵⁷

Ceza muhakemesinde silahların eşitliğinin tam anlamda gerçekleştirilemeyeceğini savunan görüş kapsamında ayrıca, savcılık ve savunmanın işlevlerinin hiçbir şekilde birbirinin yansıması olarak görülemeyeceği ileri sürülmüş, bu gerekçeyle de Almanya Federal Anayasa Mahkemesi’nin silahların eşitliği ilkesinin adil yargılanma hakkı kapsamında yer aldığı ve dolayısıyla hukuk devletinde yargılamanın temel ilkelerinden biri olduğu yönündeki değerlendirmesi “*olmayacak bir istek*” olarak nitelendirilmiş ve eleştiriye tabi tutulmuştur; ancak diğer yandan, suçlanan kişinin her halükârda aşırı güçlü bir ceza takibatı mekanizması altında kalmaması için ceza yargılamasına etkin katılım haklarına sahip olması gerektiği de belirtilmiştir.¹⁵⁸ Bu sebeple, silahların eşitliği ilkesinin her ne kadar kendisinden özgün usuli haklar doğmasa bile yol gösterici nitelikte yapısal bir ilke olduğu ve usule ilişkin kişisel hak ve yetkilerin yorumlanması için bağlayıcı bir ilke olacağı, ayrıca yargılamaların genel olarak adil olup olmadığının değerlendirilmesinde önemli bir rol üstlendiği kabul edilmelidir.¹⁵⁹ Bu bağlamda, silahların eşitliğinin, iddia makamının usuli hakları ile savunma makamının savunmaya yönelik hakları arasında usuli bir denge kurulması anlamında olduğu ileri sürülmüştür.¹⁶⁰ Bu usuli dengeye istinaden, suçlanan kişiye güçlü durumdaki savcılık makamları tarafından derlenen aleyhe

---

¹⁵⁵ Lohse und Jakobs, *Karlsruher Kommentar*, MRK Art. 6 Rn. 45. Karş. Valerius, “EMRK Art. 6,” Rn. 10.

¹⁵⁶ Ayrıca bkz. Karpenstein und Mayer, *EMRK Kommentar*, Art. 6 Rn. 132.

¹⁵⁷ Bkz. BVerfG, 12.01.1983-2 BvR 864/81.

¹⁵⁸ Bu yönde bkz. Kramer, *Grundlagen des Strafverfahrensrechts*, 67-68.

¹⁵⁹ Lohse und Jakobs, *Karlsruher Kommentar*, MRK Art. 6 Rn. 45; Safferling, “Audiatur et altera,” 186; Valerius, “EMRK Art. 6,” Rn. 9, 16.

¹⁶⁰ Krey und Heinrich, *Deutsches Strafverfahrensrecht*, 186; Roxin und Schünemann, *Strafverfahrensrecht*, 80; Karpenstein und Mayer, *EMRK Kommentar*, Art. 6 Rn. 126.

delilleri eleştirel olarak analiz etme ve itiraz etmek için şans verilmesi gerekir.¹⁶¹ Dolayısıyla bu açıdan, deliller hakkında bilgi sahibi olma dosya inceleme çelişmeli yargılama ilkesinde olduğu gibi önem arz eder. Anayasa Mahkemesi de silahların eşitliği ilkesinin ceza muhakemesinde en azından “*iddia makamı tarafından gösterilen ve edinilen maddi bilgilerin açıklanmasını, dava dosyasının incelenmesi konusunda iddia makamıyla savunma arasında bir farkın gözetilmemesini*” gerektirdiğini belirtmiştir.¹⁶² Dolayısıyla yeterince açık usul kurallarının sağlanmasıyla, söz gelimi müdafî yardımının vaktinde sağlanması, müdafî erişimin haksız kısıtlanmalara karşı korunması, dosya inceleme hakkı gibi temel unsurlar bu bağlamda değerlendirilebilir.¹⁶³ Diğer bir ifadeyle, statüye ve göreve özgü farklılıkların dengelenmesi ya da savcı ile sanık arasındaki usuli farklılıkların eşitlenmesi gerekmez, ancak ilgililerin rol farklılıkları dikkate alınarak usule ilişkin imkânların dengelenmesi gerekir.¹⁶⁴ Neticeten, iç hukukumuzda silahların eşitliği ilkesi muhakemenin soruşturma ve kovuşturma evrelerinde farklı kapsamlarda anlaşılmalıdır, zira soruşturmayı gerçekleştirerek kamu davasını hazırlamakla görevli olan Cumhuriyet savcısının soruşturma evresinde iken - gereğinden fazla olmamak şartıyla- savunma makamından fazla yetki sahibi olması gerekir; fakat bu durum, söz konusu ilke sayısal anlamda (her işlem bakımından) değil de yargılamanın bütününe bakıldığında nitelik eşitliğini (iddia-savunma dengesinin muhafaza edilmesini) koruduğu için hakkaniyete aykırı değildir, kaldı ki yargılama aşamasında, soruşturma evresinde bu yöndeki dengesizliği giderici tedbirlerin alınması gerekir.¹⁶⁵ Bu şekilde, ilkeyle güdülen, muhakemenin tarafları hakkında hakkaniyete uygun bir dengenin tesis edilmesini amacına¹⁶⁶ ulaşılmış olur.

---

¹⁶¹ Roxin und Schünemann, *Strafverfahrensrecht*, 80.

¹⁶² Bkz. AYM, B. no. 2014/253, 09.01.2015, §63, RG. 12.05.2015, S. 29353. Karş. AYM, B. no. 2013/1386, 16.04.2015, §25, RG. 13.07.2015, S. 29415.

¹⁶³ Lohse und Jakobs, *Karlsruher Kommentar*, MRK Art. 6 Rn. 45.

¹⁶⁴ Karpenstein und Mayer, *EMRK Kommentar*, Art. 6 Rn. 126; Safferling, “Audiatur et altera,” 184; BVerfG, 12.01.1983-2 BvR 864/81. Karş. Valerius, “EMRK Art. 6,” Rn. 10.

¹⁶⁵ Şahin, “Anayasa Mahkemesi,” 3052. Karş. Centel ve Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 222-223.

¹⁶⁶ İnceoğlu, *Adil Yargılama*, 115; Centel ve Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 222.

Neticede, savcılık ve mahkeme, suçlanan kişinin lehine olan hususları da re'sen araştırmakla yükümlü olsalar dahi, ceza muhakemesinde savunmanın bir muhatap olarak yer alması gerekir; bunun amacı, suçlanan kişinin bahsi geçen makamlara karşı korunmasını sağlamak olup bu suretle belirli bir silahların eşitliğini temin etmektir ve sonuçta, suçlanan kişinin ceza muhakemesinin objesi değil süjesi olarak muamele görebilmesi sağlanmış olur.¹⁶⁷ Bu gerekçeyle, iddia ve savunma makamlarından her biri, diğerinin iddiaları ve delilleri hakkında "aynı şekilde" bilgilendirilmelidir; söz gelimi savcılık makamı, prensip olarak, suçlanan kişiyi elinde olan tüm lehine veya aleyhine deliller hakkında bilgilendirmelidir.¹⁶⁸ Silahların eşitliği, her ne kadar özgün bir usuli hak olarak nitelendirilemese¹⁶⁹ ve kendi başına hukuki bir yetki içermese de adil yargılama hakkının vazgeçilemez bir yönüdür ve hukuki bir refleks şeklinde sanık lehine işlemektedir; buna göre, ilk olarak yasama organına yöneliktir ve dengeli bir usul sistemi oluşturulmasını gerekli kılar, ikinci olarak hâkim için bir yorum yardımcısıdır ve üçüncü aşamada ise somut bir ceza muhakemesinde hukuk devletinde vazgeçilmez olan gereklilikler yerine getirilmediğinde suçlanan kişi açısından sonuç doğurabilir.¹⁷⁰

Kovuşturmada gerçekleşmesi gereken silahların eşitliğinin bundan önceki aşamalarda tam olarak gerçekleştirilemese bile, savunmaya yanlış soruşturma sonuçlarını önleme veya en azından düzeltme konusunda adil bir şans tanıyan usuli dengenin kurulması gerektiği kabul edilir; bu anlamda olmak üzere, örneğin kaçma tehlikesi nedeniyle tutuklu yargılama yerine örneğin elektronik kelepçe gibi tedbirlerin uygulanması önerisi ileri sürülmektedir.¹⁷¹ Kovuşturmadan önce silahların eşitliği ilkesinin bilhassa kovuşturma aşaması için yargılamayı olumsuz yönde etkileyecek koşulların yaratıldığı durumlarda devreye girmesi gerekir;

---

¹⁶⁷ Kindhäuser und Schumann, *Strafprozessrecht*, 77.

¹⁶⁸ Karpenstein und Mayer, *EMRK Kommentar*, Art. 6 Rn. 127; Harrendorf, König und Voigt, *Handkommentar EMRK*, Art. 6 Rn. 117.

¹⁶⁹ Lohse und Jakobs, *Karlsruher Kommentar*, MRK Art. 6 Rn. 45; Safferling, "Audiatur et altera," 186.

¹⁷⁰ Safferling, "Audiatur et altera," 184.

¹⁷¹ Bu yönde bkz. Roxin und Schünemann, *Strafverfahrensrecht*, 357.

örneğin müdafinin ön yargılamada delillerin toplanmasına mümkün olan şekilde katılmasının bu anlamda temel bir öneme sahip olduğu belirtilmektedir.¹⁷²

B. Silahların Eşitliği İlkesi Bakımından Müdafinin Önemi

Ceza yargılamalarında hukuk devletine uygunluğun unsurlarından biri silahların eşitliğine hizmet eden bir adil yargılanma hakkıdır ve bu hak, usule ilişkin hak ve imkânları bilinçli bir şekilde, yani bir avukatın uzman yardımıyla kullanmak hakkını içerir.¹⁷³ Eşit haklara sahip şekilde ve etkin katılım ise adillığın temel tanımlayıcı özelliğidir; suçlanan kişinin yanında müdafinin ceza muhakemesine yer alması, devlet makamları karşısında menfaatlerini savunması ve süje statüsü ile güvence altına alınan savunma hakkını gerçekleştirilmesi, ceza yargılamasının eşit silahlı ve hukuka uygun şekilde yürütülmesini sağlayarak suçlanan kişinin muhakemeye etkin katılımını temin eder.¹⁷⁴ Bu gerekçelerle, suçlanan kişinin muhakemeye etkili şekilde katılması ve dolayısıyla muhakemenin objesi değil süjesi konumunda olduğunu pekiştirmesi, muhakemede müdafinin yardımı alınmasıyla sağlanır. Zira adil yargılama ilkesinin gereği olarak temin edilmesi gereken süje konumunun temel gereklerinden biri, suçlanan kişinin kendi seçtiği güvenilir bir müdafiden yardım alabilmesidir; öyle ki, suçlanan kişinin müdafinin seçebilmesi, silahların eşitliği ilkesinden kaynaklanmamakta ve fakat silahların eşitliğini sağlamaya hizmet etmekte, böylece müdafinin bulunması silahların eşitliği ilkesinin hayata geçirilmesinin ön koşuludur.¹⁷⁵ Diğer bir ifadeyle, müdafinin yardımından yararlanma hakkının

---

¹⁷² Safferling, "Audiatur et altera," 186, 188. Karş. Karpenstein und Mayer, *EMRK Kommentar*, Art. 6 Rn. 126.

¹⁷³ BVerfG, 25.09.2001-2 BvR 1152/01; VerfG Brandenburg, 25.10.2002-VfGBbg 87/02.

¹⁷⁴ Böhm, *Effektive Strafverteidigung*, 25-26.

¹⁷⁵ Simone Kämpfer und Daniel Travers, "StPO §140 Notwendige Verteidigung," in *Münchener Kommentar zur Strafprozessordnung, Band 1*, Herausgegeben von Hans Kudlich (München, Verlag C. H. Beck, 2023), Rn. 2; Safferling, "Audiatur et altera," 184, 187; BVerfG, 25.09.2001-2 BvR 1152/01.

silahların eşitliği ilkesinin zorunlu bir gereği olduğu¹⁷⁶ ve bu ilkeye işlerlik kazandırdığını ifade edebilmek mümkündür.¹⁷⁷

Suçlanan kişinin müdafî yardımından faydalanmasının muhakemeye etkili katılım sağlaması neticesini beraberinde getirmesinin nedenleri vardır. Bir yandan, muhakemede kamusal iddia makamında bulunan savcı, hukuk bilgisine sahip uzman bir kişi olmasına karşın bireysel savunma makamında bulunan gerçek kişi ise çoğu zaman hukuk bilgisine sahip değildir. Şüpheli veya sanık, ceza muhakemesinde hukuki bilgi ve deneyim eksikliğini ve bunun sonucunda ortaya çıkan dezavantajlı konumunu müdafî yardımından faydalanmak suretiyle telafi edebilme imkânına sahiptir.¹⁷⁸ Diğer yandan, herhangi bir ceza muhakemesi işlemine tabi olmak şöyle dursun, salt bir ceza muhakemesi sürecine dahil olma fikri dahi suçlanan kişi üzerinde çoğu zaman psikolojik olarak olumsuz bir etki bırakır. Şüpheli veya sanık olmanın kişinin psikolojisinde yarattığı olumsuz etkinin önüne geçebilmek de müdafî ile savunulmanın ceza muhakemesindeki önemini gösterir.¹⁷⁹ Zira bu olumsuz etki kişinin duygu dünyasında sıkıntı, kaygı, heyecan, telaş, gerginlik ve hatta korku şeklinde tezahür edebilir; dolayısıyla, bu şartlar altındaki kişinin, akliselikle düşünebilme ve davranışlarını itidal sahibi bir şekilde yönlendirebilme yeteneklerinin zedelenmesi kaçınılmaz olur. Bu sebeplerle, müdafî yardımından yararlanılması, hem içinde bulunulan hukuki bir süreç olan ceza muhakemesinde iddia ve savunma makamları arasında hukuk bilgisine sahip olma bakımından bir eşitliğin sağlanmasını sağlayacak hem de ceza muhakemesi sürecinden kişisel olarak etkilenmesi dolayısıyla psikolojik olarak da yük altında kalması muhtemel olan ilgili kişinin psikolojik olarak dezavantajlı konumunu iyileştirecektir. Müdafî yardımından faydalanılması ile beraber suçlanan kişi, müdafîin hukuk bilgisinden istifade ederek haklarıyla yetkilerini daha ayrıntılı öğrenecek ve muhakeme işlemlerini daha yakından, itidal sahibi bir

---

¹⁷⁶ Ünver ve Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 44.

¹⁷⁷ AYM, B. no. 2014/12002, 08.12.2016, §74, RG. 27.12.2016, S. 29931.

¹⁷⁸ Wessing, "StPO §137," §137 Rn. 1-24.

¹⁷⁹ Aynı yönde bkz. Ahmet Bozdağ, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Müdafî* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2014), 21; İsa Başbüyük, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (m. 6/3-c) Kapsamında Müdafî Yardımından Yararlanma Hakkı," *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Prof. Dr. Nur Centel'e Armağan (2013): 1349.

kişinin eliyle takip edebilecektir. Dolayısıyla müdafî yardımından istifade edilmesi, suçlanan kişinin bir obje olarak muhakemeye savunmasız şekilde teslim edilmemesini sağlayacak ve kişiye haklarını savunmada daha geniş bir hareket alanı temin edecektir.¹⁸⁰ Bu şekilde muhakemeye etkili katılım sağlanması temin edilmiş olacak ve dolayısıyla silahların eşitliği gerçekleşecek ve suçlanan kişinin muhakemedeki süje konumu pekişecektir. Müdafîin bulunması sadece suçlanan kişiye destek sağlamakla kalmaz, aynı zamanda yargılamanın diğer taraflarına karşı bağımsızlığın korunması için de önemli rol oynar.¹⁸¹ İlâveten, suçlanan kişinin hukuk uzmanlık bilgisine sahip olduğu ve ayrıca kendisi hakkındaki muhakeme süreçlerinden de psikolojik olarak etkilenmediği farz edilse dahi yine de silahların eşitliğinin gerçekleştirilmesi için müdafîe ihtiyaç duyulacaktır. Zira her kişi, hayatın olağan akışı içerisinde toplumun bir parçasıdır; dolayısıyla başta iş ve aile hayatı ile sosyal yaşantıda olmak üzere çeşitli konumlara ve rollere sahiptir. Bu konular gereği kişi, hayatının gündelik seyri içinde her zaman muhakemenin her safhasını kendi başına yakından takip etmekte zorlanabilir. Sırf bu sebep dahi müdafîe ihtiyaç duyulması için gayet makul bir nedendir. Ayrıca ceza muhakemesindeki özellikle gözaltı ve tutuklama gibi özgürlük bakımından sonuç doğuran tedbirler dikkate alındığında, müdafîin önemi silahların eşitliği perspektifinden daha belirgin hâle gelecektir. Zira bu durumdaki şüpheli veya sanığın müdafîi, adeta kişinin dışarıdaki özgür eli gibi muhakeme işlemlerini yakından takip edebilecektir.

Silahların eşitliği ilkesi gereğince ceza yargılamasında sanık ve müdafîi ile savcılık, karar alma sürecini etkilemek için eşit imkânlarla sahip olmalıdır.¹⁸² Anayasa Mahkemesi, silahların eşitliği ilkesinin gereği olarak savunma ve iddia makamlarının davasını hazırlamada ve sunmada eşit şartlara ve imkânlarla sahip olması gerektiğinin altını çizmektedir.¹⁸³ Buradaki eşit imkânlar bağlamında bir *şans eşitliği*nden de bahsedilebilir ve bu kavram, hukuki dinlenilme hakkıyla da bağlantılı olan katılma, bilgi edinme ve ifade haklarını güvenceye almasının yanı

---

¹⁸⁰ Kämpfer und Travers, "StPO §140," Rn. 2

¹⁸¹ Böhm, Effektive Strafverteidigung, 39.

¹⁸² Valerius, "EMRK Art. 6," Rn. 10.

¹⁸³ AYM, B. no. 2014/253, 09.01.2015, §63, RG. 12.05.2015, S. 29353.

sıra silahların eşitliği ile bağlantılı olarak adil yargılanma ilkesinin sonucudur.¹⁸⁴ Sonuç olarak silahların eşitliği ilkesi gereğince savcılık makamının üstün konumu, etkili bir savunma imkânı ile dengelenmelidir.¹⁸⁵ Ceza yargılamalarında, silahların eşitliği, iddia makamına nispetle önemli şekilde dezavantajlı olmayan uygun bir savunmayı gerektirir¹⁸⁶ ve bu önemli ölçüde, müdafinin yardımıyla gerçekleşecektir.

Alman Federal Anayasa Mahkemesi, suç şüphesi altındaki kişinin ceza muhakemesinde kendi seçtiği bir müdafî tarafından savunulma hakkının anayasal güvence altına alınmış olan adil yargılanma hakkının özel bir tezahürü olduğunu ve bunun, silahların eşitliğini sağlamaya hizmet ettiğini kabul etmektedir.¹⁸⁷ İddia pazarlığının mevcut olduğu Alman ceza muhakemesinde ayrıca, zorunlu müdafiliğin de önemli ölçüde genişletilmesi gerektiği zira, iddia pazarlığına dayalı olan ceza muhakemesinde müdafisi bulunmayan suçlanan bir kişinin bulunmasının hukuk devleti bakımından kabul edilemez olduğu öğretide ileri sürülmektedir.¹⁸⁸ Gerçekten, iddia pazarlığı kurumunun bulunup bulunmamasından bağımsız olarak, Anayasa Mahkemesi'nin de ifade ettiği üzere iddiaya karşı savunma tanınmadığı müddetçe silahların eşitliği ilkesine uygun bir muhakeme yapılması da maddi gerçeğe ulaşılması da mümkün değildir.¹⁸⁹ Bu doğrultuda olmak üzere, müdafî ile iletişimin prensip olarak, engellenmemesi ve denetlenmemesi gerekir.¹⁹⁰ Suçlanan kişi ile müdafî arasındaki serbest iletişimi etkileyen tedbirler, hukuk devleti ile bağdaşmayacağı gibi, bu bağlamda olmak üzere adil yargılanma hakkını zedeler¹⁹¹. Nitekim CMK'nın 149'uncu maddesinin üçüncü fıkrasına göre “Soruşturma ve kovuşturma evrelerinin her aşamasında avukatın,

¹⁸⁴ Lohse und Jakobs, *Karlsruher Kommentar*, MRK Art. 6 Rn. 45; Harrendorf, König und Voigt, *Handkommentar EMRK*, Art. 6 Rn. 117.

¹⁸⁵ Safferling, “Audiatur et altera,” 186.

¹⁸⁶ Gaede, “EMRK Art. 6 R,” Rn. 304.

¹⁸⁷ BVerfG, 12.08.2002-2 BvR 932/02; BVerfG, 25.09.2001-2 BvR 1152/01; BVerfG, 27.12.2006-2 BvR 1872/03.

¹⁸⁸ Bu yönde bkz. Roxin und Schünemann, *Strafverfahrensrecht*, 357.

¹⁸⁹ AYM, B. no. 2014/12002, 08.12.2016, §69, RG. 27.12.2016, S. 29931.

¹⁹⁰ Valerius, “EMRK Art. 6,” Rn. 43.

¹⁹¹ BVerfG, 07.03.2012-2 BvR 988/10; BVerfG, 16.10.2023-2 BvR 1330/23.

şüpheli veya sanıkla görüşme, ifade alma veya sorgu süresince yanında olma ve hukukî yardımda bulunma hakkı engellenemez, kısıtlanamaz."

Müdafi, yargılamanın tüm aşamalarında hazır bulunabilmelidir ve ayrıca aktif katılım ve etkileme yetkilerine de sahip olması gerekir; zira aksi hâlde, suçlanan kişinin süje konumu ve silahların eşitliği gerçekleşmeyecek ve kurguda kalacaktır.¹⁹² Zira silahların eşitliği ilkesi, karar alma sürecini etkilemek için eşit imkânlarla sahip olma hakkını da (adil denge) içerir.¹⁹³ Bu konuda özellikle, soruşturma aşamasında müdafinin dosya inceleme yetkisinin gündeme gelmesi gerekir; zira müdafinin dosya inceleme yetkisi bu evrede silahların eşitliğinin sağlanması bakımından önemlidir. Söz gelimi, tutuklama kararının bilinmesi yeterli değildir, belgelerinin kendilerinin de incelenmeye hazır bulundurulması gerekir; bu sayede, örneğin tutukluğunun devam etmesine karar verilen kişinin bu kararın verilmesinde kilit rol oynayan ifadeleri kendisinin veya müdafinin öğrenebilmesi mümkün duruma gelir.¹⁹⁴

Adil yargılanma hakkında mündemiç olan silahların eşitliğinin temin edilmemesi, sanığın muhakemedeki süje konumunu zedeler ve obje konumuna düşmesi neticesini beraberinde getirir. Sanığın yargılamanın nesnesi hâline getirilmesi insan onuruyla bağdaşmaz.¹⁹⁵ Dolayısıyla, ceza muhakemesinde müdafinin bulunması insan onuru ve haysiyetinin korunmasını sağlar. Kişinin dokunulmazlığı, maddî ve manevî varlığı Anayasa'da koruma altına alınmıştır; Anayasa'nın 17'nci maddesinin ikinci fıkrasına göre "...kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan ... muameleye tâbi tutulamaz." Ayrıca Anayasa'nın başlangıç hükümlerinde de "Her Türk vatandaşının ... onurlu bir hayat sürdürme ... hak ve yetkisine doğuştan sahip" olduğuna işaret edilmiştir.

SONUÇ

Adil yargılama hakkı birçok haktan oluşan karma bir yapıya sahip olsa da adil bir ceza yargılamasının temelini, birbirlerinin tamamlayıcısı niteliğinde olan

---

¹⁹² Böhm, Effektive Strafverteidigung, 27-28.

¹⁹³ Lohse und Jakobs, *Karlsruher Kommentar*, MRK Art. 6 Rn. 45.

¹⁹⁴ Garcia Alva v. Germany App. no. 23541/94 (ECHR, 13 February 2001) §41.

¹⁹⁵ Roxin und Schünemann, *Strafverfahrensrecht*, 79.

çelişmeli yargılama ve silahların eşitliği ilkeleri oluşturmaktadır. Adil yargılanma hakkına riayet edilen bir ceza yargılaması yapılabilmesi yolunda silahların eşitliğinin sağlanması ve çelişmeli bir yargılama yapılabilmesi için, suç isnadı altındaki kişinin savunma hakkına sahip olması ve bunu etkili şekilde kullanabilmesi şarttır. Ceza yargılamasında savunma hakkının etkili şekilde kullanılabilmesi ise suç isnadı altındaki kişinin müdafiden yararlanması ile gerçekleşecektir. Nitekim, çelişmeli yargılama ve silahların eşitliği ilkeleri ile savunma hakkının yanı sıra, adil yargılanma hakkının bileşenlerinden biri de böylece, müdafiden yararlanma hakkı olmaktadır. Kaldı ki, savunma hakkının sağladığı güvenceler de esasında adil yargılanma hakkına dahil unsurlardır.¹⁹⁶ Dolayısıyla, ceza yargılamalarında çelişmeli yargılama ve silahların eşitliği ilkelerinin hayata geçirilmesi için, suç isnadı altındaki kişinin müdafii yardımından yararlanması kritik bir yere sahiptir. Bu gerekçeyle, müdafiiin önemi, bu ilkelerin gerçekleşmesi bakımından kendini doğrudan göstermektedir. Bunun sonucu olarak ayrıca, ilkelerin alt unsuru oldukları adil yargılama hakkına riayet edilmesinde de müdafiiin önemi etkisini hissettirmektedir. Ancak, ilişkili olduğu çelişmeli yargılama ve silahların eşitliği ilkeleri bakımından müdafiiin önemi kendisini dolaylı olarak başka önemli noktalarda da belirgin şekilde göstermektedir; aslında bahsedilecek olan etki burada kendini dolaylı olarak gösterse de özünde, adil yargılanma hakkının ve alt unsurlarının üzerine inşa edildiği temeli oluşturmaktadır.

Çelişmeli yargılama ilkesi, iddia makamının tezine karşı savunma makamının antitez ileri sürebilmesi sonucunda sentez teşkil eden hükmün kolektif şekilde vücut bulmasına olanak tanır; bu gerekçeyle çelişmeli yargılamada, benimsenen hukuk sistemi gereğince mümkün olduğu kadarıyla diyalektik bir süreç işlemekte ve bunun neticesinde de maddi gerçeğe ulaşılmaktadır. Maddi gerçeğe ulaşılması yolunda, savunma makamının etkili bir savunma yapamaması diyalektik süreci sekteye uğratarak yargılamanın çelişmeli olarak gerçekleşmesine mâni olacaktır. Savunma makamının etkili bir savunma yapabilmesi için ise suç isnadı altındaki kişinin müdafii yardımından yararlanabilmesi ve müdafiiin görevini gereği gibi yerine getirebilmesi gerekir. Zira savunmanın etkinliği müdafiden yararlanmakla olmaktadır. Dolayısıyla, ceza muhakemesinde maddi gerçeğe ulaşılabilmesi için

---

¹⁹⁶ Bu yönde bkz. AYM, B. no. 2014/12002, 08.12.2016, Ş70, RG. 27.12.2016, S. 29931.

müdafiin önemi kendini göstermektedir. Üstelik ceza muhakemesinin amacının adil bir yargılama ile maddi gerçeğe ulaşılması olduğu da göz önünde bulundurulursa müdafiin ceza muhakemesinin amacına ulaşabilmesi için vazgeçilmez bir konuma sahip olduğunu da eklemek gerekir. Bu doğrultuda, ceza muhakemesi sürecinde suç isnadı altındaki kişinin müdafiin bulunması ve görevini gereği gibi yerine getirebilmesi sadece ilgili kişi açısından hayati öneme sahip değildir, aynı zamanda toplum için de önemlidir; zira bahsedilen etkisi dolayısıyla yargılamanın çelişmeli olarak gerçekleştirilmesinde kamu yararı da bulunmaktadır.

Silahların eşitliği ilkesi, taraflardan birinin, diğeri karşısında dezavantajlı bir konuma düşmeden iddiasını ve savunmasını makul şekilde mahkemeye sunabilmesini gerektirir; bu yönüyle, ceza yargılamasında silahların eşitliğinin gerçekleştirilmesi suç isnadı altındaki kişinin muhakemenin objesi değil süjesi olma niteliğinin gerçekleşmesini sağlar. Ceza yargılamalarında, her ne kadar Kıta Avrupası hukuk sistemlerinde taraf yargılaması söz konusu olmasa dahi savcılık makamının kamusal iddia makamı olarak sahip olduğu özgü hak ve yetkiler bulanmaktadır. Üstelik savcılık makamı her ne kadar suç isnadı altındaki kişinin lehine olan delilleri de toplayacaksa da neticede iddia makamında bulunmaktadır; ayrıca hukuk bilgisine sahip bir kişidir. Bu sebeple, suç isnadı altındaki kişinin de hukuk bilgisine sahip bir kişi olarak müdafiden yararlanması silahların eşitliğinin sağlanması için önemlidir. Ayrıca suç isnadı altındaki kişinin ceza muhakemesi sürecinde bulunmanın etkisiyle psikolojik anlamda olumsuz etkilenmesi mümkündür; bu sebeple özel bilgi olarak hukuk bilgisine sahip olmasının yanı sıra, psikolojik olarak olumsuz etkinin önüne geçebilmek bakımından da itidal sahibi şekilde hareket edebilecek bir müdafiin bulunması önem taşır. Kaldı ki, özgürlük üzerinde etkisini gösteren tedbirlerin uygulandığı ceza muhakemelerinde silahların eşitliğinin sağlanması bakımından müdafiin önemi daha da belirginleşmektedir. Bahsedilen bu olumsuz sonuçların önüne, silahların eşitliği ilkesinin gerçekleştirilmesi yolunda müdafi ile geçilmektedir; bahsedilen olumsuz sonuçların önüne geçilmediği takdirde ise suç isnadı altındaki kişi muhakemenin objesi durumuna gelir, böylece hem silahların eşitliği ve dolayısıyla adil yargılanma hakkı ihlal edilmiş hem de insan onuru korunmamış olur. Sonuç olarak, ceza muhakemesinde müdafi yargılamanın adilliğine zemin hazırlayarak aslında insan onurunun korunmasına da çok önemli bir katkıda bulunmaktadır.

Sonuç olarak, ceza muhakemesinde müdafinin, adil yargılanma hakkı kapsamındaki çelişmeli yargılama ve silahların eşitliği ilkelerinin gerçekleşmesini sağlayarak ceza yargılamasının hakkaniyete uygun şekilde seyretmesinin zeminini hazırlar; böylece hukuk devleti ilkesi doğrultusunda olan adil bir ceza yargılaması gerçekleştirilmiş olur. Bunun çok önemli iki temel sonucu vardır: *ceza muhakemesinin amacına ulaşmasını ve insan onurunun korunmasını sağlanmak*. Neticede, ceza muhakemesinin amacına ulaşarak maddi gerçeğin ortaya çıkarılması ve insan onuruna yakışan bir ceza yargılaması yapılması için, suç isnadı altındaki kişinin müdafiden etkin bir hukuki yardım alabilmesi gerekir. Bu gerekçeyle, ceza muhakemesinde müdafinin bulunması ve görevini gereği gibi yerine getirebilme imkânına sahip olması adil bir ceza yargılaması için kritik önemi haizdir.

Hakem Değerlendirmesi: Çift kör hakem.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını belirtmiştir.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması olmadığını belirtmiştir.

Etik Kurul Onayı: Yazar, etik kurul onayının gerekmediğini belirtmiştir.

Peer Review: Double peer-reviewed.

Financial Support: The author states that no financial support was received for this study

Conflict of Interest: The author declares that there is no conflict of interest

Ethics Committee Approval: The author indicates that no ethics committee approval was required.

KAYNAKLAR

- Ambos, Kai. "Europarechtliche Vorgaben für das (deutsche) Strafverfahren - Teil II, Zur Rechtsprechung des EGMR von 2000-2002." *Neue Zeitschrift für Strafrecht* 23, Heft: 1 (2003): 14-17.
- Başbüyük, İsa. "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (m.6/3-c) Kapsamında Müdafî Yardımından Yararlanma Hakkı." *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Prof. Dr. Nur Centel'e Armağan* (2013): 1339-1372.
- Bozdağ, Ahmet. *Ceza Muhakemesi Hukukunda Müdafî*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2014.
- Böhm, Nicolas. *Effektive Strafrechtliche Verteidigung und Vertrauen, Die Bedeutung von Vertrauen in der Verteidigungsbeziehung unter besonderer Beachtung der Pflichtverteidigung*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2021.
- Centel, Nur, ve Hamide Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2016.
- Erem, Faruk. "Diyalektik Açından Ceza Yargılaması." *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 34, no. 1 (1977): 1-7.
- Erem, Faruk. "Savunma ve Ceza Yargılamasının Temeldeki Kusurları." *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 1, no. 1 (1988): 91-99.
- Deutscher Bundestag. *Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası*. Berlin: Deutscher Bundestag, 2024.
- Gaede, Karsten. "EMRK Art. 6 Recht auf ein faires Verfahren." in *Münchener Kommentar zur Strafprozessordnung, Band 3/2*, Herausgegeben von Christoph Knauer. München, Verlag C. H. Beck, 2018.
- Goss, Ryan. *Criminal Fair Trial Rights, Article 6 of the European Convention on Human Rights*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2014.
- Ünver, Yener, ve Hakan Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku, Cilt: I*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2023.
- Harrendorf, Stefan, Stefan König und Lea Voigt. "Art. 5-7 EMRK, Protokoll Nr. 4, Protokoll Nr. 6, Protokoll Nr. 7, Protokoll Nr. 12 und Protokoll Nr. 13." in: *Handkommentar EMRK Europäische Menschenrechtskonvention*, Herausgegeben von Jens Meyer-Ladewig, Martin Nettesheim, und Stefan von Raumer, Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2023.

- İnceoğlu, Sibel. *Adil Yargılanma Hakkı, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-4*. Ankara: Mrk Yayıncılık, 2018.
- Karakehya, Hakan. "Ceza Muhakemesinin Amacı." *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 65, no. 2 (2007): 121-142.
- Karpenstein, Ulrich, und Franz C. Mayer. *Konvention zum Schutz der Menschenrechte und Grundfreiheiten, Kommentar*. München: Verlag C. H. Beck, 2022.
- Kämpfer, Simone, und Daniel Travers. "StPO § 140 Notwendige Verteidigung." in *Münchener Kommentar zur Strafprozessordnung, Band 1*, Herausgegeben von Hans Kudlich. München, Verlag C. H. Beck, 2023.
- Kämpfer, Simone, und Daniel Travers. "StPO § 147 Akteneinsichtsrecht, Besichtigungsrecht; Auskunftsrecht des Beschuldigten." in *Münchener Kommentar zur Strafprozessordnung, Band 1*, Herausgegeben von Hans Kudlich. München, Verlag C. H. Beck, 2023.
- Kindhäuser, Urs, und Kay H. Schumann. *Strafprozessrecht*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2023.
- Koetter, Matthias, "Rechtsstaat und Rechtsstaatlichkeit in Germany," in *Understandings of the Rule of Law in various legal orders of the World, Rule of Law Working Paper Series Nr. 1*, Herausgegeben von Matthias Koetter und Gunnar Folke Schuppert. Berlin: 2010.
- Kramer, Bernhard. *Grundlagen des Strafverfahrensrechts, Ermittlung und Verfahren*. Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer, 2021.
- Krey, Volker, und Manfred Heinrich. *Deutsches Strafverfahrensrecht*. Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer, 2019.
- Kunter, Nurullah. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1961.
- Kübler, Bruno M. und Hanns Prütting, Reinhard Bork, Florian Jacoby. *Kommentar zur Insolvenzordnung, Band I*. Köln: RWS Verlag, 2024.
- Lohse, Kai, und Sebastian Jakobs. "Konvention zum Schutz der Menschenrechte und Grundfreiheiten." In *Karlsruher Kommentar zur Strafprozessordnung mit GVG, EGGVG und EMRK*, Herausgegeben von Cristoph Barthe und Jan Gericke. Nördlingen: Verlag C. H. Beck, 2023.

- Müller, Eckhart, Reinhold Schlothauer und Christoph Knauer (Hrsg.) *Münchener Anwaltshandbuch Strafrecht*. München: Verlag C.H. Beck, 2022.
- Pache, Eckhard. "Das europäische Grundrecht auf einen fairen Prozess." *Neue Zeitschrift für Verwaltungsrecht* 20, Heft: 12 (2001): 1342-1346.
- Roxin, Claus und Bernd Schünemann. *Strafverfahrensrecht*. Nördlingen: Verlag C. H. Beck, 2022.
- Safferling, Christoph J. M. "Audiatur et altera pars-die prozessuale Waffengleichheit als Prozessprinzip?-Qui statuit alliquid parte inaudita altera, Aequum liquet statuerit haud aequus fuit." *Neue Zeitschrift für Strafrecht* 24, Heft: 4 (2004): 181-188.
- Schäfer, Karl. *Strafprozeßrecht*. Berlin: Walter de Gruyter, 1976.
- Seiler, Stefan, *Strafprozessrecht*. Český Těšín: Facultas Verlags- und Buchhandels AG facultas Universitätsverlag, 2022.
- Şahin, Cumhur. "Anayasa Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Ceza Muhakemesinde Silahların Eşitliği ve Çelişmeli Yargılama İlkeleri." *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Durmuş Tezcan'a Armağan* 21, Özel Sayı (2019): 3051-3065.
- Şahin, Cumhur, ve Neslihan Göktürk. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022.
- Toroslu, Nevzat, ve Metin Feyzioğlu. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Savaş Yayınları, 2016.
- Valerius, Brian. "EMRK Art. 6 Recht auf ein faires Verfahren." in *BeckOK StPO mit RiStBV und MiStra*, Herausgegeben von Jürgen Graf. (Erişim tarihi: Şubat 15, 2024) beck-online.beck.de: Verlag C. H. Beck.
- Volk, Klaus, und Armin Engländer. *Grundkurs StPO*. Nördlingen: Verlag C.H. Beck, 2021.
- Werner, Raik. "Faires Verfahren." in *Rechtswörterbuch*, Herausgegeben von Weber Klaus, München: Verlag C. H. Beck, 2024.
- Wessing, Jürgen. "StPO § 137 Recht des Beschuldigten auf Hinzuziehung eines Verteidigers." in *BeckOK StPO mit RiStBV und MiStra*, Herausgegeben von Jürgen Peter Graf. München: Verlag C. H. Beck, 2022.

World Justice Project, (2022). Rule of Law Index 2022. Washington: WPJ, 14 ff.:
Erişim tarihi: Şubat 15, 2024, <<https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/downloads/WJPIndex2022.pdf>>

Yenisey, Feridun, ve Ayşe Nuhoglu. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022.

Yurtcan, Erdener. *Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019.